

OMER BEHAUDIN EL-EMIRI

UMJERENOST ISLAMA I NJEGOVOG UMMETA U SVJETLU CIVILIZACIJSKOG RAZUMIJEVANJA

Uz ovo istraživanje

Jedna od činjenica oko koje ne raspravlja ni jedan pravedan učenjak jeste da su islam i njegova civilizacija koju je uspostavio na područjima gdje žive njegovi sljedbenici i do kojih je doprla njegova poruka u takvom uzajamnom međudjelovanju čemu nema primjera ni u jednoj drugoj vjeri i civilizaciji.

Islam je svojom potpunosti i svjetskim karakterom djelovao na cjelokupno čovječanstvo tako da je njegova civilizacija ostavila duboki trag i istinski se emanirala i vezala za ljudsku egzistenciju. Islamska civilizacija je sjedinjena sa islamskom vjerom koju je Uzvišeni poslao Muhammedu, s.a.v.s., na način koji nije prisutan ni u jednoj drugoj civilizaciji – budističkoj, judeističkoj, kršćanskoj ili nekoj drugoj. Nigdje se civilizacija nije na takav način spojila sa dogmama i vjerom kako je to slučaj sa islamskom civilizacijom bilo da se radi o objavljenim ili izmišljenim religijama. Ta veza između civilizacija i vjera u njihovom uzajamnom djelovanju nije ni blizu obimu međudjelovanja islama i njegove civilizacije i pored činjenice da su te religije prisutne, da su ih prihvatili milioni ljudi i da sa njima vijekovima neprestano koegzistiraju njihove civilizacije.

Kakva skrivena tajna leži u islamu? Kakva je to snaga koja islamskoj civilizaciji daje takvu mogućnost širenja i jedinstvenost u mjeri koja ne postoji u drugim civilizacijama tako da je islam u stvari duh i suština

islamske civilizacije, činilac njenoga postojanja i širenja te potpora njenoga procvata?

Prvo pravilo islama koje je vječno i ezelsko podrazumijeva čvrsto uvjerenje o postojanju Uzvišenog Allaha, Jednog i Jedinog Stvoritelja, Koji je ishodište svemu, Živoga i Vječnoga, Koji se neće nikada promijeniti ni u svojoj osobi ni u svojim osobinama ma koliko se vremena i mjesta mijenjala. Uz to uvjerenje ide primjena pravila, propisa, programa i načina života, koji proizlaze iz tog uvjerenja.

Civilizacija koja je izgrađena na ovom postojanom pravilu koje se međusobno nadopunjuje sa njenim vrijednostima ishodeći iz njenih darova, dostojna je da vodi i podržava svoga čovjeka u nošenju emaneta, ispunjenju svoje misije i izgradnji Zemlje.

Brojne ljudske civilizacije imaju svoje dimenzije – širinu i dužinu u svome postojanju, dok islamska civilizacija povrh toga posjeduje i treću dimenziju dubine uz veliku prednost u ravnoteži koja izvire iz božanstvenosti njenih korijena koji se opiru njenome nestanku. Ukoliko bude ograničena nevoljama, ukoliko njen pravac djelovanja i ekspanzija budu zaustavljeni, ona i u tim najtežim okolnostima i mogućnostima ostaje čvrsto pri svojim korijenima koji predstavljaju snagu civilizacijskoga širenja jer su oni božanski darovi koji su gradivni elementi putem kojih će se civilizacija nanovo obnoviti i razviti.

U stanju smo da potvrdimo da se muslimani današnjice nalaze u fazi preporoda, čiji se predznaci očituju a prethodnice pojavljuju u onome što se danas naziva “islamsko buđenje” koje se još uvijek nalazi na prijelazu iz boli u nadu i iz potlačenosti u slobodno odlučivanje. Muslimani-vjernici i svi savjesni učenjaci i mudraci svjesni su da islamski ummet ulazi u svoju odlučujuću borbu za povrat svoga identiteta i nastavak svoga postojanja uz čvrsto uvjerenje u pobjedu njegovih postojanih argumenata u kraćem ili dužem periodu, jer je vrijednost čovječanstva narušena putem materijalističke, industrijske, tehnološke i savremene civilizacije, koja ga vodi u nevolje, nesreću i skoro potpuni nestanak.

Snaga čovječanstva koju mu je Uzvišeni mudro predodredio a koja je upotpunjena sa poslanstvom Muhammeda, s.a.v.s., nakon mnogobrojnih poslanika-upućivača je u tome da bude u stanju da se uz sve nedaće s

jedne i nova iskustva s druge strane vrati Uzvišenom Allahu. *On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom da bi je izdigao iznad ostalih vjera, makar ne bilo po volji mnogobošcima.*¹

Svako misaono, imansko i borbena djelo učestvuje u ostvarenju ovog božanskog obećanja koje ima za cilj dovođenje čovjeka do Allahovoga pravoga puta na kojem će se susresti sa svojom braćom na istom pravcu koji je usmjeren ka ostvarenju obećanja Mudroga i Sveznajućega. Vratit ćemo se u stanje u kojem smo bili i u kojem treba biti ummet srednjega puta, najbolji koji se ikad pojavio. Bit ćemo svjedoci, radosni i donositi drugima radost ostvarujući Allahovu vladavinu na Zemlji. To nam je nezostavna obaveza i čista istina. *I vi ćete uskoro saznati njegovu poruku!*²

Dati doprinos civilizacijskom razumijevanju emaneta, misije i odgovornosti svakoga muslimana jeste nešto u čemu treba učestvovati svaki musliman a Allah nikoga ne obavezuje iznad njegovih mogućnosti. Zbog toga sam nastojao pripremiti neke skromne studije i radove s tim da nisam bio u stanju sve svoje ideje koje sam u njima izložio potkrijepiti postojanim i dovoljnim dokazima, niti sam sve svoje citate pojačao navođenjem njihovih izvora, jer sam još uvijek u mnogostrukim obavezama a da ne spominjem određene zdravstvene okolnosti, mijenjanja mjesta boravka i mnogobrojna putovanja na koja idem.

Tokom mojih predavanja studentima na islamskim postdiplomskim studijama na Fakultetu filozofskih i humanističkih nauka Univerziteta Muhammed Peti u Maroku, napisao sam rad sa temom "Civilizacijske karakteristike islama", koji sam uvijek smatrao posebnim zbog snage njegovoga širenja, o čemu je već bilo govora ranije. Taj rad je odštampan na mašini i podijeljen studentima. Predočio sam ga nekim osobama iz naučnih i univerzitetskih krugova koji su mi ukazali na to da treba da ga publikujem. Međutim tadašnje okolnosti mi to nisu dopustile.

Najvažnije civilizacijske karakteristike islama shodno mojim proučavanjima i zaključcima jesu da je njegov zadatak da nanovo izgradi čovječanstvo, da islam proizlazi iz prirode kojoj se odaziva, da je islam vjera

¹ Et-Tevbe, 33.

² Sad, 88.

misije koja ima za cilj da ljudima podari radost, da je to vjera suočavanja sa stvarnoću i svime onime što ona nosi sa sobom, da je to vjera jednostavnosti i lakhoće, vjera civilizacijske širine i otvorenosti prema mudrosti i traženju iste, vjera slobodnog promišljanja, sveobuhvatna vjera, vjera namjere i uspjeha, udruživanja i općih ljudskih moralnih vrijednosti...

Jedna od najizrazitijih civilizacijskih karakteristika islama jeste njegova umjerenost i umjernost njegovih sljedbenika u kojoj se sjedinjava božanski čin i ljudska praksa. Uvidio sam da je tu studiju potrebno proširiti zbog važnosti principa umjerenosti i njenog utjecaja na život islamskog ummeta na ovom i budućem svijetu. Temu sam obradio u svjetlu civilizacijskog razumijevanja i o tim idejama sam govorio na više predavanja.

To mi je olakšalo posao njene pripreme za štampanje i publikovanje nakon pismenog zahtjeva plemenitog brata koji je urednik izdavačke kuće "Daru-s-sekafa" u Dohi. Smatrao sam taj zahtjev prilikom za izlaganje ideje o "civilizacijskom razumijevanju" i njenom pojašnjavanju. Publikovao sam studiju u originalnom obliku, na osnovu onoga što sam zapamtio, bez ponovnog vraćanja na njene široke izvore koji su mi u tom trenutku bili daleki budući da sam se nalazio u Rabatu. To sam naveo u uvodu drugoga izdanja knjige "Matična knjiga", što predstavlja prvo djelo u seriji izdanja sa temom "U okrilju Kur'ana". Ova studija predstavlja treće djelo u toj seriji.

Već sam ranije govorio o svome uvjerenju da je najbolje da požurim sa publikovanjem već pripremljenih mnogobrojnih rukopisa i da brzo izvršim potrebna dodavanja i uređivanja prije nego što dođe vrijeme "velikoga putovanja", kada će se nastaviti očekivanje a zaustaviti se svako ljudsko djelovanje.

Nadam se i očekujem od svih onih koji su u stanju da se bave naučnim istraživanjem ili da upute kritike ili demante na moje navode da mi pošalju svoja zapažanja, mišljenja i stavove u vezi sa ovom važnom studijom općenito i o "civilizacijskom razumijevanju" posebno, da bih se time okoristio u postavljanju ove teme na ispravne temelje, njenom promoviranju i publikovanju u formi nove metode naučnog istraživanja, razumijevanja i ponašanja.

Svima njima se unaprijed zahvaljujem moleći Uzvišenog da ih za njihova djela nagradi.

Uzvišeni Allah stoji iza ostvarenja svake namjere, divan li je On zaštitnik, divan li je On pomagač!

Umjerenost islama i njegovog ummeta u svjetlu civilizacijskog razumijevanja

Osnovne karakteristike ove studije određuje njen naslov. Započet ćemo sa pričom o “civilizacijskom razumijevanju” a potom ćemo preći na govor o islamu koji prihvata opće ljudske civilizacijske domete kao i o islamu kao vrhunskoj vrijednosti iz ugla poslaničkog zakonodavstva.

Nakon toga ćemo ući u srž ovoga istraživanja o umjerenosti islama započevši od riječi Uzvišenog: *I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da poslanik bude protiv vas svjedok. I Mi smo promijenili kibli prema kojoj si se prije okretao samo zato da bismo ukazali na one koji će slijediti Poslanika i na one koji će se stopama svojim vratiti – nekima je to bilo doista teško, ali ne i onima kojima je Allah ukazao na Pravi put. Allah neće dopustiti da propadnu molitve vaše. – A Allah je prema ljudima zaista vrlo blag i milostiv.*³

Na samom početku ćemo se malo zadržati na komentaru riječi *džezalna* – učinili smo i riječi *ummet* – zajednica da bi iskristalizirali smisao božanskog činjenja u časnom Kur'anu kao i smisao riječi *ummet* u navedenom ajetu. Iz međusobne veze kur'anskih riječi *ummet* i sredina izvest ćemo pravilo umjerenosti – sredine, koje se primjenjuje u stvarnom životu, obvezivanju, poštovanju u obliku putem kojeg se zavređuje položaj svjedoka protiv ostalih ljudi do Sudnjeg dana.

Završit ćemo sa rezultatima i pozivima koji su u skladu sa stvarnošću našeg savremenog života i naših budućih nada.

³ El-Bekare, 143.

Jezičko i terminološko značenje riječi "civilizacija"

Korisno je da na samom početku progovorimo ukratko o civilizaciji što će nas dovesti do definiranja toga pojma u općem smislu kao i do definicije islamske civilizacije. Jezičko značenje te riječi razlikuje se od njenog upotrebnog značenja. Naročito je to izraženo u savremenim rječnicima.

U jeziku je riječ civilizacija ono što je u suprotnosti sa nomadskim životom, a ponekad se odnosi na prijestolnicu svake zemlje. Civilizacija podrazumijeva boravak u gradskoj sjedilačkoj sredini.

Upotrebno značenje riječi civilizacija podrazumijeva kod nekih izvanjske pojavne oblike znanstvenog, umjetničkog, kulturnog, socijalnog napretka u sjedilačkoj sredini kako stoji u jednom od rječnika arapskog jezika (*El-Mu'džemu-l-vesit*). Kod nekih drugih ona podrazumijeva sveobuhvatno kulturološko i građansko iskustvo što predstavlja sveukupni život u svim njegovim formama, sa materijalnim i duhovnim oblicima.⁴

Muslimanski mislilac, historičar, filozof i sociolog Ibn Haldun je bio preteča u znanstvenom istraživanju i definiciji civilizacije shodno spoznajama svoga vremena i sredine u kojoj je živio.

On je obznanio da je civilizacija oblik sjedilačkog života koji stoji nasuprot nomadskog načina života koja ima za rezultat nastanak sela, pokrajina što dopunjava život njihovih stanovnika u raznim organiziranim formama života, rada, okupljanja, nauke, zanata, uprave životnih pitanja i vlasti. On ju je predivno definirao u dvije kratke riječi. Njegova definicija koja se ubraja među najmanje definicije civilizacije nosi jasnu poruku: "Civilizacija je najviši stepen izgradnje."⁵

Civilizacija kod Ibn Halduna još znači: "Prirodno razdoblje ili jedno od prirodnih razdoblja u životu različitih zajednica."⁶ Tako je i sa nomadskim životom koji je stariji od civilizacije i predstavlja njenu osnovu.⁷ Civilizacija je, zapravo, cilj nomadskog načina života.⁸

⁴ Sulejman Hazin, "Faktori islamske civilizacije", istraživanje koje je predloženo "Akademiji za islamske studije" u Kairu, druga konferencija.

⁵ Ibn Haldun, *Mukaddima*, Bejrut, 1900, str. 38.

⁶ Prethodni izvor, str. 120.

⁷ Prethodni izvor, str. 122.

⁸ Prethodni izvor, str. 371.

Bilo bi podesno da spomenemo ovdje jedan citat Ibn Haldunove *Mukaddime*: "Civilizacija je u provincijama u zavisnosti od države jer je ona ukorijenjena u stabilnosti i čvrstini države. Civilizacija predstavlja dodatak u odnosu na ono što je neophodno za bilo kakvu nadgradnju. Taj dodatak se razlikuje shodno različitim poimanjima udobnosti života i međusobnom neizmjernom razlikovanju naroda u brojnosti. Te udobnosti kod različitih naroda imaju brojne fineze i vrste pa su na razini zanata i zanimanja gdje svaka vrsta i svaki proizvod zahtijeva posebnu procjenu i vještinu izvedbe." Ovo razumijevanje i objašnjenje koje je u duhu Ibn Haldunovog vremena je, moramo priznati, preteča budućih spoznaja i otkrovenje za buduće generacije. Međutim značenje civilizacije u našem vremenu prošireno je na brojne vidove značenja koja su dalja i dublja od onih koje je vidio Ibn Haldun u svome vremenu i arabljanskoj sredini u njenoj socijalnoj, političkoj, građanskoj transformaciji iz nomadstva u civilizaciju.

Savremeno poimanje civilizacije

Opće značenje izraza civilizacija a posebno u savremenom govoru, postalo je mnogo šire od onoga na koje ukazuju njena jezička i tradicionalna značenja.⁹

Većina istraživača, a naročito Arapa, ograničili su opseg kulture na izvanjske forme duhovnog i misaonog napretka u vjeri, moralu, filozofiji, jeziku te brojnim vidovima umjetničkih izraza.

Materijalna nadgradnja po njima podrazumijeva izvanjske forme materijalnog napretka u prirodnim naukama, izumima i otkrićima koja su sastavni dio života. Shodno navedenome civilizacija je spoj kulture i materijalne nadgradnje. Neki istraživači to smatraju pogrešnim jer pored navedenog ograničavanja kod većine učenjaka ostaje široka upotreba riječi civilizacija koja obuhvata i materijalne i misaone forme progressa čovječanstva tokom njegove historije.

⁹ Sulejman Hazin, prethodni izvor.

Savremena mišljenja i gledišta

Dr. Muhammed Halefullah Ahmed¹⁰ kaže: “Kod nas je uobičajeno da kada govorimo o islamskoj kulturi pod njom podrazumijevamo uglavnom naše duhovno, historijsko, filozofsko, jezičko, književno i umjetničko naslijeđe. Kada pak govorimo o civilizaciji ili materijalnoj nadgradnji pod tim ne podrazumijevamo samo historiju islamskog svijeta, iako je ona okvir i posuda civilizacije, niti pod tim podrazumijevamo samo kulturu, iako je ona suštinski elemenat civilizacije. Pod civilizacijom ne podrazumijevamo samo propise, naučne teorije i otkrića, iako su to važne karakteristike civilizacije, već podrazumijevamo sve to zajedno međusobno nadopunjavajuće što tvori posebnu civilizaciju koja je osobena među velikim civilizacijama koje je čovječanstvo imalo. Ukoliko bismo željeli napraviti još veći jezički izazov, pod civilizacijom i materijalnom nadgradnjom podrazumijevali bismo ne samo otkrića i materijalne forme napretka već i duhovnu i materijalnu komponentu čovjekovoga života zajedno (kultura i civilizacija u njihovom užem značenju). Ovo što je rečeno u vezi sa kulturom nije u suglasju sa značenjima u rječniku arapskog jezika koji je publikovan od jezičke akademije u Kairu u kojem stoji: ‘Kultura predstavlja nauke, spoznaje i umjetnosti u kojima je potrebna pronicljivost.’

Učenjaci su civilizaciju definirali brojnim različitim definicijama i govorili su o njoj sa različitim tački gledišta. Raglan u knjizi *Kako je nastala civilizacija* iznosi stanovište da je civilizacija napisana kultura a da je kojim slučajem rekao da je utjelovljena u društvu bio bi bliži istini jer se čini da se ona sjedinjava sa narodom i njegovom historijom. Tojnbi smatra da je civilizacija temeljni racionalni elemenat u proučavanju historije.”¹¹

Definicija civilizacije shodno filozofskim školama

Ovdje ni u kom slučaju nema prostora za zastajanje radi izlaganja definicija civilizacije kod učenjaka čovječanstva iz brojnih znanstvenih škola, filozofskih pravaca i nacionalnosti, ali ono što je potrebno jeste izlaga-

¹⁰ Njegov rad “Utjecaj islamske civilizacije na progres čovječanstva” predstavljen je na drugom zasjedanju Akademije za islamska istraživanja u Kairu.

¹¹ Arnold Tojnbi, u knjizi koja je publikovana na Oksfordu pod naslovom *Proučavanje historije*, dio 2., str. 22-44.

nje moje vlastite definicije izvedene iz moje vlastite islamske predodžbe. Kako se to meni čini, ona glasi: "Civilizacija nije samostalna snaga koja putem unutrašnjih specifičnih pravila vlada sama nad sobom niti je ona potpuno neovisna od čovjeka kako to tvrdi Hanz Polav u djelu *Umjetnost političkog bontona*¹², već naprotiv, civilizacija je izvedena iz ponašanja čovjeka i podložna je ljudskim promjenama. Dakle, civilizacija nije dar prirode već je ona produkt čovjeka, pa je on stoga slobodan da je mijenja."

Islamski čovjek i njegova civilizacija

Iako se u potpunosti ne slažemo sa navednim riječima, moramo priznati da načelno podržavamo mišljenje Polava, što će nam poslužiti kao polazna osnova za pravljenje razlike između islamske i drugih civilizacija. Islamsku civilizaciju je podigao i održavao islamski čovjek koji je protkan islamom i koji je proizašao iz njega. On radi na primjeni islama u svakodnevnom životu i on je slobodan i poletan. On za svoju polazišnu tačku ima pravila islama i njegove civilizacijske koncepcije. Slijedeći to ovovremeni islamski pravnik-musliman nije u stanju da ograniči značenje izraza civilizacija na isključivo materijalna i proizvodna postignuća u kojima se ogledaju vještine i umijeća ljudi. Nije u stanju da njeno značenje ograniči ni na osobne genijalnosti ljudi, jer se njegovo viđenje univerzuma, veza sa čovječanstvom, njegova misija i cilj aktivno protežu mnogo dalje od dometa drugih ljudskih ideologija. Tako civilizacija u okviru njegovoga razmišljanja predstavlja opću ljudsku egzistenciju, koja ima svoju osobnost, mišljenje i duhovnost.

Izgradnja civilizacije u islamskom poimanju života

U tom poimanju postoji dimenzija sjajne tradicije nastale na temelju božanskih uzastopnih zakonodavstava objavljenim u nebeskim religijama kao i dimenzija postojanog i stalnog života koji teži ka uzvišenosti i dimenzija nade prepune pozitivnih poticaja na izgradnju. To je nada budućnosti i stalnoga napredovanja i uzdizanja ka boljem i dobru koje neće biti ograničeno samo na jedan narod već će se protezati na cjelokupnu ljudsku porodicu što će je učiniti aktivnom i dostojnom namjesništva na Zemlji.

¹² Hanz Polav, *Umjetnost političkog bontona*, Daru-l-afak el-džedida, Bejrut, 1963., str. 79.

Sve to islamski čovjek čini radi zadovoljstva Uzvišenog Allaha. Shodno svemu što je prethodno kazano, najbolja definicija civilizacije glasila bi: "Ostvarenje cilja ljudskoga postojanja putem njene izgradnje radi postizanja Allahovog zadovoljstva shodno Njegovim pravilima na najvišem nivou iz kojeg isijava dostojnost čovjeka da bude namjesnik na Zemlji.

Definicija islamske civilizacije bi, po mom mišljenju, glasila: "Opća ljudska egzistencija koju je uspostavio islamski ummet koji je još uvijek na uputi svoje vjere i ishodištima svoje egzistencije i njene emanacije."

Ova definicija je u skladu sa suštinom definicija brojnih istraživača, iako je u svojoj izvanjskoj formi i izrazu od njih različita. Dr. Sulejman Hazine, primjerice, kaže: "Islamska civilizacija je proizvod historije života muslimana na njihovoj zemlji u njihovim domovinama koje su u središtu svijeta, između hladnih krajeva na kojima živi kršćanska većina i onih ekvatorijalnih na kojima žive većinom sljedbenici drugih religija i idolopoklonici."

Jasno je da je navedena definicija usmjerena posebno na historijski aspekt koja je na stranice islamske civilizacije gledala iz historijskog i geografskog ugla.

Dr. Muhammed Halefullah Ahmed ovako definira islamsku civilizaciju: "Islamska civilizacija je civilizacija koja počiva na osnovama nebeske upute, a to je islam, pa su stoga njene znanstvene osnove preuzete iz Časnog Kur'ana, govora Poslanika i njegovih postupaka."¹³

On to objašnjava na sljedeći način: "Islam je osoben po tome što je vjera koja izgrađuje civilizaciju. Ustvari islamska civilizacija crpi svoje temeljne postavke iz samog islama. Prethodile su mu drevne civilizacije na Arabijskom poluotoku i njegovom susjedstvu kao što su mu prethodili i brojni vidovi starih civilizacija koje su sa sobom nosile regionalni i lokalni karakter u zemljama gdje se islam kasnije širio. Islam je bio u stanju da sve te civilizacije i njene vidove prečisti i daruje im posebnu zajedničku misaonu i vjersku boju u životu, međuljudskim odnosima, socijalnim statusima među ljudima pa čak i u političkim odnosima, tako da je iznjedrio određeni nivo zajedničkog civilizacijskog elementa među muslimanima u različitim dijelovima svijeta."

¹³ Vidi njegov gore spomenuti rad.

Osobenosti islamske civilizacije

Na osnovu svega prethodno spomenutog čini nam se da je islamska civilizacija islamskom ummetu dala živi obrazac i sve neophodne elemente i faktore napretka koji su prisutni u drugim civilizacijama, ali je ona ipak posebna civilizacija sa izraženim identitetom uz napomenu da će ona biti vječno živa i da će pratiti život čovječanstva do kraja svijeta.

Tu dugovječnost islamskoj civilizaciji daje njena potpuna saglasnost sa ljudskom prirodom i spremnošću da odgovori ljudskim potrebama i da se prilagodi vremenu i ljudskoj prirodi krećući se stalno uzlaznom putanjom ka boljem. Islamska civilizacija posjeduje snagu poticanja, aktivite-ta i darovanja, što joj garantira vječnu mladost i procvat koji je u suglasju sa svježinom života u svakom vremenu i na svakom mjestu.

U situacijama zaustavljanja njenog razvoja zbog određenih teških okolnosti ostaje ta njena snaga živa u svojim korijenima i dubinama čekajući i pokušavajući iznaći priliku za svoje ponovno djelovanje. Ono što danas nazivamo "Islamsko buđenje" je ništa drugo nego civilizacijsko liječenje i ojačavanje koje pokušava da islamski ummet ponovno vrati na njegov civilizacijski tok – misijski i božanstveni. To islamsko buđenje ostat će samo u domenu nade ukoliko ne bude praćeno radom usmjerenim ka dostojnoj implementaciji islama i ispunjenju njegove uloge u životu u svjetlu civilizacijskog razumijevanja.

Buđenje i način života

Dolazimo u našem istraživanju do civilizacijskog razumijevanja u okviru čega ćemo se baviti:

- civilizacijskim razumijevanjem kao novim terminom za ispravan pravac u istraživanju, razumijevanju i ponašanju;
- civilizacijsko razumijevanje nam osigurava potrebne garancije za istinsku spoznaju i pozitivnu praksu.

Spoznaja istine nam ukazuje na suštinu egzistencije, tajnu života, njegovoga toka i njegovih ciljeva, položaj čovjeka, njegovu čast i dostojnost u položaju namjesnika, njegovu vlast i nadmoćnost u svijetu, odgovornost za svijet, mudro vođenje toga svijeta i korist koja iz toga prostječe.

Spoznaja istine nam osigurava dobru atmosferu, što nam dodatno pojačava čvrstinu i uvjerenje o neminovnosti spoznaje koja je u vezi sa samom egzistencijom čovjeka. Ona je, zapravo, punina i sadržaj te egzistencije i predstavlja otkrovenje božanskog stvorenog svijeta i njegove postojanosti u pojašnjavanju vjerničke osnove koja uliva snagu, uspostavlja veze između Mudrog i Sveznajućeg Stvoritelja nebesa i zemlje i Njegovih stvorenja. Upravo ta spoznaja čini ga namjesnikom na Zemlji a druga stvorenja čini njemu potčinjenim.

Put koji vodi do spoznaje

Najbolji put koji je čovjeka u stanju dovesti do spoznaje i koji je dostojan da se za njim traga i da ga se ozbiljno drže njegovi sljedbenici je u čvrstoj vezi sa samom spoznajom i rezultat je otkrovenja općenitosti i specifičnih karakteristika same spoznaje.

Svako proučavanje bilo kakve civilizacije u općem smislu ili pak proučavanje nekog civilizacijskog velikog ili malog problema na jasan i razumljiv način koji donosi pozitivne rezultate ne dolazi čovjeku ukoliko ne posjeduje dovoljno znanja, razumijevanja i upućenosti u problem na način koji mu pomaže da obuhvati predmet studije i da ga uporedi sa drugim stvarima. U svemu tome pomažu mu pravilno promišljanje, njegova dubina i preciznost pri čemu će spoznati izvore i ogranke problema. Pri tome mu se otvaraju vidici i spoznaje te mu se jasno ukazuju činjenična stanja civilizacijskih događaja i njihovih faktora unutar vremenskih, mjesnih i ljudskih okolnosti. Zastajat će na mjestima i u situacijama pri kojima treba razmišljati da bi spoznao događaje i njihove aktere kao i faktore koji su do njih doveli. To će biti spoznaja koja će omogućiti ispravne i jasne sudove putem kojih će biti u stanju ispravno vladati svojim planovima i ispravno promišljati.

Civilizacijski mudri učenjak neće se zadovoljiti proučavanjem radi samog proučavanja niti će se na tome zaustaviti jer čovjek na ovoj planeti, kako to hoće Uzvišeni Allah, jeste stožer svih životnih aktivnosti, graditelj i davalac u egzistenciji kojemu je potčinjeno sve ono što je na nebesima i na Zemlji da bi se time okoristio u ispunjenju svoje uloge odgovornoga, inovativnog, prosperitetnog i smirenog upravljanja planetom.

Mapa puta civilizacijskog napretka

Civilizacijski mudri učenjak mora posjedovati sklonost ka svome istraživanju čiji će cilj biti razborito vođenje čovječanstva i iznalaženje korisnih novih dobara iz plodova i rezultata njegovoga istraživanja koji će obuhvatiti eksperimente i naslijeđa različitih civilizacija. Svojim ispravnim sudovima i mudročću takav istraživač pomoći će u projektiranju idealnog civilizacijskog napretka u budućnosti.

U meni se zbog svega prethodno spomenutog rodila jaka želja za tražanjem za ispravnom, jasnom, i mudrom metodom koje ću se pridržavati prilikom studija, istraživanja i ponašanja. Naročito je to postalo izraženo nakon što sam iz polja rada u politici 1386 h. g. imenovan za redovnog profesora na predmetu "Islam i savremeni pokreti" na univerzitetu u Rabatu. Nakon toga bio sam pozvan da predmet "Islamska civilizacija" predajem u periodu od dvije godine na Univerzitetu "Muhammed Peti" u Fesu. Stoga sam se tada intenzivno bavio pripremanjem predavanja u svjetlu kur'anskih i istinskih islamskih spoznaja povećavši svoje nastojanje i dodatno se zadubivši u ovu temu koju sam i ranije proučavao i kojom sam se bavio.

Razmišljao sam o knjizi univerzuma – Allahovoj knjizi – Časnom Kur'anu. Ostajao sam budan razmišljajući o porukama Kur'ana do ranih jutarnjih sati. Bio sam zaokupljen razmišljanjem. Grudi su mi postajale prostrane ponavljajući riječi Uzvišenog: *Pogledaj samo kako Mi potanko iznosimo dokaze da bi se oni urazumili!*¹⁴

Držao sam se poruka toga ajeta i produžio svoje proučavanje ove teme da bi završio na razmatranju značenja riječi *fikh* – razumijevanje u Časnom Kur'anu pokušavajući da je povežem sa nekim drugim riječima i da iz nje izvedem neke zaključke:

*Njega veličaju sedmera nebesa, i Zemlja, i oni na njima; i ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo. – On je, doista, blag i mnogo prašta.*¹⁵

¹⁴ El-En'am, 65.

¹⁵ El-Isra', 44.

“O Šuajbe” – rekoše oni – “mi ne razumijemo mnogo toga što ti govoriš, a vidimo da si ti među nama jadan; da nije roda tvoga, mi bismo te kame-novali, ti nisi nama drag.”¹⁶

“Gospodaru moj” – reče Musa – “učini prostranim prsa moja i olakšaj zadatak moj, odriješi uzao sa jezika moga da bi razumjeli govor moj.”¹⁷

Pa šta je tim ljudima?! – oni kao da ne razumiju ono što im se govori!¹⁸

Mi potanko pružamo dokaze ljudima koji razumiju.¹⁹

Mi smo za Džehennem mnoge džine i ljude stvorili; oni srca imaju – a njima ne shvaćaju.²⁰

O vjerovjesniče, bodri vjernike na borbu! Ako vas bude dvadesetak iz-držljivih, pobijediće dvije stotine; a ako vas bude stotina, pobijediće hiljadu onih koji ne vjeruju, zato što su oni ljudi koji ne shvaćaju.²¹

Oni koji su izostali iza Allahova Poslanika veselili su se kod kuća svojih – mrsko im je bilo da se bore na Allahovu putu zalažući imetke svoje i živote svoje, i jedni drugima su govorili: “Ne krećite u boj po vrućini!” Reci: “Džehennemska vatra je još vruća!” – kad bi oni samo znali!²²

Zadovoljavaju se da budu s onima koji ne idu u boj, srca njihova su zapečaćena, pa oni ne shvaćaju!²³

A kad bude objavljena koja sura, samo se zgladaju: Da li vas ko vidi? – i onda se udaljuju. Neka Allah srca njihova bez podrške ostavi, zato što su od onih ljudi koji neće da razumiju.²⁴

Kad stiže imeđu dvije planine, nađe ispred njih narod koji je jedva govor razumijevao.²⁵

¹⁶ Hud, 91.

¹⁷ Ta-Ha, 27-29.

¹⁸ En-Nisa', 78.

¹⁹ El-En'am, 98.

²⁰ El-A'raf, 179.

²¹ El-Enfal, 65.

²² Et-Tevbe, 81.

²³ Et-Tevbe, 87.

²⁴ Et-Tevbe, 127.

²⁵ El-Kehf, 93.

*...a oni će reći: "Nije tako, nego vi nama zavidite." A nije ni to, već oni malo šta razumiju.*²⁶

*Oni se više boje vas nego Allaha, zato što su oni ljudi nerazumni.*²⁷

*To je zato što su vjernici bili, pa nevjernici postali, i onda su im srca zapečaćena, pa ne shvaćaju.*²⁸

*A blaga nebesa i Zemlje su Allahova, ali licemjeri neće da shvate.*²⁹

*Ima onih koji dolaze da te slušaju, ali Mi smo na srca njihova zastore stavili, da Kur'an ne bi razumjeli.*³⁰

Višeznačnost izraza ne mijenja njegovu upotrebu

Iako upotreba termina *fikh* – razumijevanje, obuhvata ponekad brojna značenja, što predstavlja jezičku višeznačnost poznatu u arapskom jeziku, ta značenja su ipak u svakom slučaju međusobno bliska. Ono što nam je bitno ovdje jeste da njegov smisao podrazumijeva duboku svijest koja izvire iz srca a ukoliko je ono zdravo, zdravi su i drugi organi u tijelu, a ukoliko je ono bolesno, razboljet će se i ostali organi.

Pojačavanje vjerovanja na osnovama materijalnih dokaza o Allahovoj moći

Zaustavio sam se kod ajeta sure El-En'am (65-69) koji imaju za cilj pojačavanje vjerovanja putem materijalnih dokaza, dubokog promatranja i uma koji spoznaje beskrajnu moć Uzvišenog Allaha i njegovo sveznanje, kojima obuhvata svaku stvar kao i njegovo savršeno i mudro upravljanje univerzumom:

U Njega su ključevi svih tajni, samo ih On zna, i On jedini zna šta je na kopnu i šta je u moru, i nijedan list ne opadne a da On za nj ne zna; i nema zrna u tminama Zemlje niti ičega svježeg niti ičega suhog, ničega što nije u jasnoj Knjizi.

²⁶ El-Feth, 15.

²⁷ El-Hašr, 13.

²⁸ El-Munafikun, 3.

²⁹ El-Munafikun, 7.

³⁰ El-En'am, 25; El-Isra', 46; El-Kehf, 57.

On vas noću uspavljuje – a zna i šta ste preko dana griješili – zatim vas budi, sve dok ne dođe čas smrti. Na kraju, Njemu ćete se vratiti i On će vas o onome što ste radili obavijestiti.

On vlada robovima Svojim i šalje vam čuvare; a kad nekome od vas smrt dođe, izaslanici Naši mu, bez oklijevanja, dušu uzmu.

Oni će, poslije, biti vraćeni Allahu, svome istinskom Gospodaru. Samo će se On pitati i On će najbrže obračun svidjeti.

Reci: “Ko vas iz strahota na kopnu i moru izbavlja kad mu se i javno i tajno ponizno molite: ‘Ako nas On iz ovoga izbavi, sigurno ćemo biti zahvalni!’”

Reci: “Allah vas iz njih i iz svake nevolje izbavlja, pa vi ipak smatrate da ima Njemu ravnih.”

Reci: “On je kadar poslati protiv vas kaznu iznad vaših glava ili ispod vaših nogu ili da vas u stranke podijeli i učini da silu jedni drugih iskusite.” Pogledaj samo kako Mi potanko iznosimo dokaze da bi se oni urazumili!³¹

Pratio sam značenje ovih ajata kao i upozorenje, potvrdu, kritiku, usmjeravanje, dokaze, iznošenje historijskih i drugih činjenica koje sadržava. Iz njih se može izvući pouka koja će čovjeka vratiti na Pravi put i na stazu ispravnog promišljanja. Dugo sam se zadržavao na promatranju ajeta koje Uzvišeni navodi da bi ljude pokrenuo na djelovanje i na razmišljanje djelujući na njihova srca koja su stjecište ljudskih osjećaja koji čovjeka usmjeravaju u njihovom ponašanju u životu. Razmišljao sam i o ulozi ljudskih umova i njihovim karakteristikama jer upravo oni biraju pravce i zauzimaju stavove onda kada se suprotstave različita osjećanja. Također sam razmišljao o njihovom vjerovanju koje je ispravno i proisteklo iz njihove čiste prirode, žara njihovih osjećaja i svjetla dokaza.

Ajeti sure El-En'am (95-99) govore o stvaranju, životu i smrti, uloga stvorenja i njihovim prirodnim i stečenim osobinama, ljudskom korištenju blagodati, nadnaravnosti stvaranja čovjeka od jedne osobe. U njima se govori i o hrani, njenom nastajanju, njenim plodovima i rezultatima u čijem nastanku učestvuju i nebesa i Zemlja shodno preciznom i postojanom prirodnom sustavu koji je postavio Uzvišeni Allah.

³¹ El- En'am, 59-65.

Sve to je Uzvišeni potčinio čovjeku-namjesniku na Zemlji, koji treba da bude svjestan veličine tih blagodati i izvršenja svoje obaveze zahvaljivanja na njima putem njihovoga ispravnog korištenja ostvarujući tako volju Uzvišenog Stvoritelja, potvrđujući Njegovu veličinu, izvršavajući Njegove naredbe, slijedeći uputu i izgrađujući Zemlju noseći emanet namjesnika na njoj.

Čovjek svoju ulogu namjesnika izvršava potpuno dobrovoljno ukoliko je od onih koji znaju, razumiju i vjeruju. Uzvišeni kaže:

Allah čini da zrnje i košpice prokljuju. On iz neživa izvodi živo, iz živa neživo – to vam je, eto, Allah, pa kuda se onda odmećete? On čini da zora sviće, On je noć odredio za počinak, a Sunce i Mjesec za računanje vremena; to je odredba Silnoga, Sveznajućeg. On vam je stvorio zvijezde da se po njima u mraku upravljate, na kopnu i moru. – Mi potanko objašnjavamo znamenja Naša ljudima koji znaju.

On vas stvara od jednog čovjeka da na Zemlji živite i da u njoj sahranjeni budete. – Mi potanko pružamo dokaze ljudima koji razumiju.

On vodu s neba spušta, pa Mi onda činimo da pomoću nje niču sve vrste bilja i da iz njega izrasta zelenilo, a iz njega klasje gusto, i iz palmi, iz zametka njihova, grozdovi koje je lahko ubrati, i vrtovi lozom zasađeni, naročito masline i šipci, slični i različiti. Posmatrajte, zato, plodove njihove, kad se tek pojave i kad zru. To je zaista dokaz za ljude koji vjeruju.³²

Uza sve to i Kur'an i hadis nas pozivaju na razmišljanje, razmatranje, izvlačenje pouke povezujući vjerovanje u Allaha sa strahopoštovanjem prema Njemu i slijeđenjem Njegove upute, što je logični rezultat vjerovanja.

Uzvišeni kaže: Zar ne znaš da Allah s neba pušta vodu i da Mi pomoću nje stvaramo plodove različitih vrsta; a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih i ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan, i On prašta.³³

³² El-En'am, 95-99.

³³ Fatir, 27-28.

Mnogo sam promišljao o sljedećem ajetu: *Svi vjernici ne trebaju ići u boj. Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruđi da se upuste u vjerske nauke i neka opominju narod svoj kad mu se vrate, da bi se Allaha pobožali.*³⁴

Povezao sam navedeni ajet sa riječima Poslanika, s.a.v.s.: “Kome Uzvišeni želi dobro dadne mu da razumije vjeru.”

Dugo sam promatrao i razmatrao riječ “razumijevanje” (*tefekkuh*) u prethodnim ajetima s jedne, a s druge strane sam nastojao da povežem razumijevanje i upozorenje koje se nalazi na kraju ajeta koje je rezultat toga promišljanja.

Upozorenje u jezičkom smislu podrazumijeva oprez, budnost, strah što su umne aktivnosti koje proizlaze od čovjeka u određenim situacijama. Nekada je to iz opreza, nekada je to reakcija na neki događaj a nekada priprema za stvari koje se očekuju.

Potom sam na osnovu onoga što sam razumio i u šta sam postao siguran zaključio da vjera (*din*) na osnovu značenja koja nudi rječnik arapskog jezika i kur'anska upotreba tog izraza ne podrazumijeva ono što u stranim jezicima podrazumijeva riječ religija. Vjera (*din*) u kur'anskoj upotrebi ima mnogo šire značenje jer je ona ustav shodno savremenom rječniku jer nadilazi vremenske i mjesne granice, shodno riječima Uzvišenog: *Allahu je prava vjera jedino – islam.*³⁵ Vjera je shodno mome promišljanju: “Opći ustav ljudske egzistencije.”³⁶

Razumijevanje vjere i civilizacijsko razumijevanje

Razumijevanje vjere u navedenim ajetima i hadisima ne podrazumijeva samo razumijevanje dogmatskih činjenica, propisa i međuljudskih odnosa već podrazumijeva jednu cjelinu koja ukazuje na svoje ogranke. To je, ustvari, razumijevanje života, cjelokupnoga života, što jeste civilizacijsko razumijevanje.

³⁴ Et- Tevbe, 122.

³⁵ Alu 'Imran, 19.

³⁶ Istraživanje: “Vjera u islamu - ustav a ne ritual” od Umejrija, Knjiga o značenjima četiri izraza i poslanica o vjeri od Mevdudija.

U mome umu, promišljanju i sudu duboko se urezala ta precizna činjenica tako da sam to razumijevanje podijelio na više povezanih elemenata, što sam načelno primjenjivao na sva svoja istraživanja i analize aktivnosti svega i svačega sa čime se susrećem u životu. Obavezao sam sebe da se na taj način prosvjetljam tako da je to postao moj misaoni običaj koji je nesvjesno postao dio mog života.

Osjetio sam svrhovitost toga shvatanja i pristupa, uviđao sam njegovu suštinu i postupao u skladu s njim smatrajući da mi je dužnost i prema Bogu i prema stvorenjima da ljude poučavam tome i da nastojim da među njima širim tu ideju.

Tako je civilizacijsko razumijevanje kod mene postalo novi izraz za ispravni put u istraživanju, nauci i ponašanju koji nam osigurava potrebne garancije za istinsku i jasnu spoznaju i življenje u dobru.

Civilizacijsko razumijevanje

Još uvijek je ljudska misao otvorena prema životu pridajući važnost civilizaciji i njenom proučavanju. Ona treba da bude u vezi sa svakom naukom a naročito sa humanističkim naukama.

Civilizacija je ključno pitanje čovječanstva

U stvarnosti civilizacija je, sa svim onim na šta ta riječ upućuje po mome mišljenju ili shodno mojoj živoj praksi, ključno pitanje čovječanstva na Zemlji. Ona uređuje i obuhvata sve ogranke i djeliće života. Upravo ona dovodi do cilja ljudskog postojanja i izgradnje Zemlje u formi u kojoj će čovjek ostvariti svoju čovječnost putem oplemenjavanja elemenata od kojih je prvobitno sazdan – duha i zemlje.

Izgradnja civilizacije shodno islamskom shvatanju

Civilizacija je, dakle, poput velikoga gorostasa čija se snaga crpi iz zemlje putem nastojanja da se zemlja izgradi, da se sije, gradi i da se proizvode nove vrijednosti. Srce čovjeka se otvara shodno kur'anskom značenju putem nebeskog horizonta nadajući se i promišljajući pomoću znanja i rada da bi se na taj način uzdiglo do Uzvišenog Allaha i Njegovoga svjetla po-

uzdajući se u Njega i ostvarujući Njegovu uzvišenu volju da bude dostojan namjesnik na Zemlji.

Istraživanje o civilizacijskom razumijevanju zavređuje posebnu knjigu. Ja sam postavio temelje toga projekta iščekujući povoljne okolnosti za njeno publikovanje.

Moja je namjera, kako sam to pojasnio na prethodnim stranicama, ukratko kazano, objašnjenje atmosfere koja je u meni porodila ideju i nadahnula me da izrazim i načinim metodu moga istraživanja, razumijevanja, znanja i ponašanja proširivši ono što sam pripremio za svoja predavanja "Islam i kriza savremene ljudske civilizacije" u svjetlu civilizacijskog razumijevanja.³⁷ U tome je moja naznaka o civilizacijskom razumijevanju koju stavljam pred čitaoca otvarajući vrata razgovora oko ovog pitanja da bi time dobio što više pojašnjenja i otkrovenja u vezi sa tom temom.

Ko zna, možda će to kasnije postati samostalna nauka među naukama o ponašanju i edebu. Sve to će mi pomoći da se bavim temom "umjerenosti u islamu" u tome svjetlu nakon spoznaje značenja civilizacijskog razumijevanja.

Elementi civilizacijskog razumijevanja

Po meni potoje četiri elementa civilizacijskog razumijevanja koje ću dodatno pojasniti s tim da neću zapostaviti svoju osnovnu temu moleći Uzvišenog Allaha da omogući izdavanje posebnog izdanja koje će u do gledno vrijeme biti publikovano a koje će opsežno obuhvatiti ovu temu.

1. Civilizacijski kapacitet: Ovo je vrlo važan elemenat za proučavanje civilizacije i on daje odgovor na pitanje da li je ono opisno, historijsko ili reformističko. Ovaj elemenat je važan i zbog problema, vrijednosti i nadolazećih ideja koje su predmet istraživanja sa svih strana iz ugla njihovih osnova, okruženja, ograna i ostalih stvari koje su u bližoj ili daljoj vezi sa tim idejama i vrijednostima. Sve to je u cilju boljeg sagledavanja ove teme i

³⁷ Publikovala "Izdavačka kuća Eš-Šerk za publikovanje i prevodilaštvo", oktobra 1983. godine.

razboritog planiranja u svakoj situaciji i ispravnosti postupanja u ostvarenju cilja.

2. **Civilizacijska teorija:** Mogla bi se smatrati specifičnijom u odnosu na civilizacijski kapacitet zbog njene dubine, tačnosti i razboritosti te spoja sveobuhvatnosti i preciznosti kojeg ona sadržava kao i pojačanje značenja sa garancijama ispravnosti u vezi sa teorijskim studijama kao i potvrda suda o njenoj ostvarivosti uz precizna i dostatna procjenjivanja u vezi sa naučnim problemima.
3. **Civilizacijska spoznaja:** Ovaj elemenat proizlazi iz prethodna dva elementa kapaciteta i teorije te ima za cilj postavljanje predmeta proučavanja na ispravnu osnovu i na potrebnu razinu važnosti, vrijednosti, potrebnosti i mogućnosti ostvarenja. Na tom putu je civilizacijska spoznaja usmjerena ka stepenovanju pitanja i odgovora, problema i njihovih rješenja, odvajanju osnova i ogranaka, općih stvari i pojedinosti te vremenskih, mjesnih i društvenih okolnosti. Ta spoznaja je nužna sama po sebi kao osobenost dostojnosti i sposobnosti čovječanstva. U isto vrijeme je ona važna za spoznaju civilizacijskih problema i njihovog pravilnog istraživanja i dosezanja ispravnih i korisnih rezultata.
4. **Civilizacijsko ponašanje:** To je četvrti i posljednji elemenat koji izvodi civilizacijsko razumijavanje iz domena teorijskog istraživanja i pokušaja oblikovanja osobenosti u područje ostvarenja naučne pojedinačne i društvene koristi i njegove primjene u životu. Time se postavljaju aktivistički civilizacijski programi koji imaju za cilj oblikovanje ponašanja osoba, grupa i naroda a izvedeni su iz rezultata prakse, pouka iz prošlosti i teškoća sadašnjosti. Ti civilizacijski programi usklađeni su sa stvarnošću, događajima i njihovim okolnostima. Sve to je u cilju buduće dobrobiti zasnovane na zdravim izvorima i kretanju Pravim putem. Ispravno civilizacijsko ponašanje izvire iz zdravog razmišljanja, istine, sveopće koristi i rada.

Na polju mišljenja

Ljudsko civilizacijsko ponašanje počiva na prihvatanju prirodnog života u skladu sa božanskim vrijednostima i otkrovenju istinskih vrlina, u odvajanju postojećih osnova od novih ogranaka, prečišćavanju ideja, stanja i nadolazećih vrijednosti, njihovom vraćanju na put istine, potvrđivanju njihovog kvaliteta i dostojnosti da se prihvate ili ne prihvate.

Na polju prakse

Civilizacijsko ponašanje teorijski podrazumijeva praksu koja je daleko od utjecaja prljavih stvari i bilo kakvog idejnog zastranjivanja uz vođenje računa o iskustvima prošlosti i potrebama sadašnjosti i pretpostavkama budućnosti bez ikakvoga zanemarivanja, improvizacije, požurivanja, kašnjenja ili zaborava. U praktičnom smislu ono podrazumijeva da se ljudski pozitivni aktivitet učini dostojnim i plodonosnim tako da trud pojedinca bude usklađen sa trudom zajednice, da se nastojanja naroda i njegovih lidera podudaraju u formi u kojoj će se ummet civilizacijski izgrađivati. Taj trud i nastojanje izviru iz svoga izvora potpomognuti sa darovima čovjeku – mudrošću i spoznajom usmjerenim ka ličnoj i dobrobiti cjelokupnog čovječanstva.

Islam u svjetlu civilizacijskog razumijevanja

Nakon ovog kratkog pregleda o civilizacijskom razumijevanju prelazimo na govor o islamu kao vjeri istine sa kojom i sa čijim sljedbenicima je Uzvišeni zadovoljan mimo onih drugih. Islam predstavlja opći ustav čovječanstva od njegovog stvaranja. To je prava vjera: *Allahu je prava vjera jedino – islam. A podvojili su se oni kojima je data Knjiga baš onda kada im je došlo saznanje, i to iz međusobne zavisti. A sa onima koji u Allahove riječi ne budu vjerovali Allah će se brzo obračunati.*³⁸

*A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena, i on će na onome svijetu nastradati.*³⁹

³⁸ Alu 'Imran, 19.

³⁹ Alu 'Imran, 85.

*Zar oni da imaju bogove koji im propisuju da vjeruju ono što Allah nije naredio? Da nije Riječi prije izrečene, među njima bi već bilo presuđeno. – A nevjernike, doista, čeka patnja nenasna.*⁴⁰

*A ima li nepravednijeg od onoga koji o Allahu laži iznosi dok se u pravu vjeru poziva? – A Allah neće ukazati na Pravi put narodu koji nepravdu čini.*⁴¹

Tu vjeru je Uzvišeni Allah upotpunio nakon slanja Muhammeda, s.a.v.s., pečata poslanika i milosti svim svjetovima: *Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.*⁴²

Nastojat ću da moje istraživanje o islamu bude sažeto u mjeri koliko to zahtijeva tema civilizacijskog razumijevanja obuhvatajući teoriju i spoznaju koju sadržava kao ustav cjelokupnoga života čovječanstva: *Onome koga Allah želi uputiti – On srce njegovo prema islamu raspoloži, a onome koga želi u zabludi ostaviti – On srce njegovo stegne i umornim učini kao kad čini napor da na nebo uzleti. Eto, tako Allah one koji ne vjeruju bez podrške ostavi.*⁴³

Islam je apsolutno: Allahova vjera, zakonodavstva svih poslanika i vjerovjesnika – u svojim formama – i uputa cjelokupnom čovječanstvu.

U rječniku *Lisanu-l-areb* stoji: “Svaki vjerovjesnik je poslat sa islamom, iako se njihova zakonodavstva razlikuju.”

U užem smislu islam je vjera s kojom je Uzvišeni Allah poslao Muhammeda, s.a.v.s., svim ljudima kao pečat vjerovjesnika i poslanika koji je došao da potvrdi prije njega objavljene knjige i da nad njima bdije.

Tomas Arnold u svojoj knjizi *Islamska misija* kaže: “Islam je nebeska vjera koju je Uzvišeni Allah odabrao za cjelokupnu ljudsku vrstu a zatim ju je nanovo objavio Muhammedu kao što ju je prije njega objavljivao putem jezika drugih poslanika.”

⁴⁰ Eš-Šura, 21.

⁴¹ Es-Saff, 7.

⁴² El-Ma'ide, 3.

⁴³ El-En'am, 125.

Vjerski osjećaj u čovjeku prvi je izvor njegove upute, njegovih moralnih ideja, ljudskih postupaka i civilizacijskog aktiviteta. Vjera nije periodični plod naivnih razumskih plodova kojima se čovjek odlikovao u prvim stoljećima kako to tvrde neki savremeni materijalistički filozofski pravci. Prema njima čovjek ovoga svjetlog doba je u stanju da tu vjeru izmjesti iz svoga srca i udalji se od njenog prakticiranja odbacujući je kao sredstvo za pokretanje vlastitoga života.

Međutim ona je jedini odgovor za osnovnu i stvarnu potrebu normalnoga čovjeka koji se njome bavio tokom stoljeća u brojnim sredinama i mnogobrojnim situacijama. Ona je duhovna žudnja koja je putem ljudske prirode usađena u ljudsku ličnost.

Ostvarenje stvarne potpunosti stvorenja odvija se isključivo onda kada stvorenja slijede uputu svoga Stvoritelja i pokoravaju se Njegovim naredbama. Pokornost je, ustvari, islam koji druge vodi pomoću svoje uvjerljivosti i na njihovo zadovoljstvo. Islam je stoga formiranje čovjeka i njegovoga ponašanja u skladu sa elementima života onako kako je to propisao Allah i sa čime je poslao poslanike koji su jednoglasno potvrdili vjerovanje u jednoga Boga i koji su u ljude usadili postojeće osnove moralnoga ponašanja i poimanja dobra i zla u postojanoj i dovoljnoj mjeri i formi. Ona odgovara potrebama čovječanstva i ona je odgovor koji uzvišuje čovjeka iznad praznih pretpostavki, nepredvidivih temperamenata, strasti, nastranosti i otuđenosti.

Osnovne karakteristike islama od vremena Muhammeda, s.a.v.s.

Islam je od vremena poslanstva Muhammeda, s.a.v.s., vjera objavljena svim ljudima sa jedinstvenim karakteristikama svjetske sveobuhvatne upute i potpunog ustava te božanskoga putokaza pomoću kojeg se ide Pravim putem i koji obuhvata sve segmente života. Njegove karakteristike su:

- vjerovanje i obilježja božanskog jedinstva;
- poslanik, vjerovjesnik i vođa ummeta je Muhammed, s.a.v.s.;
- osnova islama i objava je od Allaha;
- Njegova knjiga je Kur'an;

- njegovi prvi sljedbenici su vjernici – Arapi;
- njegov narod i njegove mase su svi muslimani;
- područje njegovog djelovanja i upute je čitav svijet;
- njegove dogmatske činjenice su istinska potvrda svih nebeskih religija;
- njegovo pravo lice je lice Uzvišenog Allaha;
- njegova kibla (tj. njegov centar na ovom svijetu) je časna Kaba u časnom haremu;
- njegov pozdrav je selam;
- njegova priroda je ljudska čast;
- njegovo mjerilo plemenitosti je bogobojaznost;
- njegov moral je pravednost i dobro prema svim stvorenjima;
- njegov poklič su riječi *Allahu ekber, ve lillahi hamd, ve-l-izzetu lillah* – Allah je najveći, Njemu pripada svaka hvala i moć.

Islam posjeduje svoje temelje, logiku, predodžbe i metode u upravljanju, ekonomiji, filozofiji i ostalim područjima ljudskog mišljenja koja su u vezi sa životom čovjeka i ishodištima nadgradnje čovječanstva. On posjeduje svoj socijalni, politički i državnički sustav i civilizaciju koja ima svoje posebnosti i samostalnost.⁴⁴

Svjedočenje pojedinca i svjedočenje ummeta

Uzvišeni kaže: *I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da poslanik bude protiv vas svjedok.*⁴⁵

Pošto svjedočenje u običnoj i jednostavnoj stvari nije mjerodavno ukoliko osoba koja svjedoči nije pravedna i ukoliko ne ispunjava uvjete umnoga zdravlja, znanja, istinoljubivosti i moralnih vrlina, kako je onda tek sa svjedočenjem ummeta protiv svih drugih ljudi??

Ummet islama je stoga ummet srednjega puta i umjerenosti sa svim značenjima koja podrazumijeva srednji put: časti, dobročinstva, ravno-

⁴⁴ Omer Behaiddin Umejri, *Islam i civilizacijska kriza savremenog čovječanstva*, Daru-š-šuruk, 1404. h.g., str. 35-37.

⁴⁵ El-Bekare, 143.

mjernosti, umjerenosti, odlučnosti, vjerovanja, sistema, zakonodavstva, metoda, atmosfere, ostavljanja tragova na Zemlji, povijesti...

Sejid Kutb, Allah mu se smilovao kaže u svome djelu *Ez-Zilal*: "To je ummet srednjega puta koji će svjedočiti protiv svih ljudi, koji će među ljudima uspostavljati pravdu i pravičnost, postavljati im mjerila i pravila, predočavati im svoje mišljenje koje će biti utemeljeno. Taj ummet će razmatrati vrijednosti, predodžbe, običaje i znamenja ljudi i o tome će davati konačnu riječ. Svjedočit će protiv svih ljudi a Poslanik je taj koji će svjedočiti protiv pripadnika ummeta. On će im uspostavljati mjerila i vrijednosti te presuđivati u njihovim postupcima i običajima procjenjujući o onome što oni čine dajući svoju konačnu riječ. Time se ostvaruje stvarno stanje ummeta i njegova uloga da bi bio poznat i da bi se osjetila njegova veličina i na pravi način cijenila njegova uloga pripremajući tako njegove pripadnike za veliku ulogu koju će znati na pravi način procjenjivati."

Umjerenost vjere islama

Svaka vjera sastoji se iz dogme, zakonodavstva i morala. Umjerenost islama prvenstveno se ogleda u njegovoj dogmi u kojoj nema pre naglašavanja odvojenosti od svijeta, niti radikalnog pre naglašavanja duhovnosti, niti je njegova dogma opterećena pretjeranim materijalizmom koji bi obesmislio njegovo značenje.

Čovjek se sastoji iz tijela i duha a dogma islama izvire iz ljudske prirode kojoj se na najljepši način odaziva, mudro, sveobuhvatno, harmonično i staloženo. Islamska dogma svojim bojama boji islamsko zakonodavstvo a oboje svojim bojama boje islamski moral. Umjerenost i ravnoteža obuhvataju infrastrukturu vjere sa svim njenim elementima. Sljedbenici te vjere su ummet srednjega puta i umjerenosti u svemu: formama, temama, materiji, značenjima. Ona zauzima sredinu i u moralu pojedinca i nije prema njemu bezosjećajna u pogledu njegovog ličnog života. Islam čovjeku ne uskraćuje lijepu i dopuštenu stvari u životu na ovome svijetu: *I nastoj da time što ti je Allah dao stekneš ovaj svijet, a ne zaboravi ni svoj udio na ovome svijetu i čini drugima dobro, kao što je Allah tebi dobro učinio, i ne čini nered po Zemlji, jer Allah ne voli one koji nered čine.*⁴⁶

⁴⁶ El-Kasas, 77.

*Reci: "Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robove Svoje stvorio, i ukusna jela?" Reci: "Ona su za vjernike na ovome svijetu, a na onome svijetu su samo za njih." Eto, tako Mi podrobno izlažemo dokaze ljudima koji znaju.*⁴⁷

Islam očituje svoju umjerenost i u društvenom moralu ne udaljavajući čovjeka od otvorenosti prema ljudima i ne potičući ga na odvajanje od njih u međusobnim odnosima. Islam čini pravednost najnižim stupnjem saradnje među ljudima a dobročinstvo prema njima nema granica.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: "Između sebe i svoga neprijatelja postavi pravednost a između sebe i svoga prijatelja postavi zadovoljstvo."⁴⁸

*O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!*⁴⁹

A čestitost i bogobožnost su, ustvari, mjerila plemenitosti između ljudi koje je Uzvišeni učinio odabranim u odnosu na ostala stvorenja nakon što je u Adema udahnuo od svoga duha: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.*⁵⁰

Uzvišeni je rekao: *Muhammed je Allahov poslanik, a njegovi sljedbenici su strogi prema nevjernicima, a samilosni među sobom; vidiš ih kako se klanjaju i licem na tle padaju želeći Allahovu nagradu i zadovoljstvo...*⁵¹

Ta strogost je s pravom usmjerena prema onima koji odbijaju istinu i ona je u svojim dubinama mudra a u ciljevima predstavlja blagodat.

Pošto sila i moć pripadaju Allahu, on je daruje Poslaniku i vjernicima i to je moć u kojoj nema oholosti ni nepravde. Musliman je osoba koja voli i koja druge uči da vole a nema dobra u onima koji ne vole niti druge

⁴⁷ El-A'raf, 32.

⁴⁸ Bilježi ga Ibn el-Mukaffa' u djelima *El-Edebu-l-kebir* i *El-Edebu-s-sagir*.

⁴⁹ El-Ma'ide, 8.

⁵⁰ El-Hudžurat, 13.

⁵¹ El-Feth, 29.

uče da vole. Najbliži ljudi vjerovjesniku na Sudnjem danu su oni koji su milostivi.

Mudrost Uzvišenog Allaha je nalagala vjernicima da oprostite čak i onima koji se ne nadaju susretu sa Allahom i da na put Gospodara svoga pozivaju mudro i lijepim savjetom. Uzvišeni kaže: *Ti lijepim zlo uzvrati, Mi dobro znamo šta oni iznose.*⁵²

Ukoliko se na nas ražeste tuđinci čineći nasilje nad nama, za to nasilje i tiraniju odgovorni su samo oni, a musliman ne čini nasilje niti teror već radi prema uputama i načinima vladanja koje mu propisuje njegova vjera.

Plemenitost je u dobrom izvršenju obaveza

Islam snažno, duboko i iskreno odbacuje tezu o izabranom narodu i plemenitosti povezuje sa dobrim izvršavanjem obaveza jer "sva su stvorenja upućena na Allaha a njemu najdraži su oni koji su najkorisniji njegovim stvorenjima".⁵³

Musliman se sa visokim moralnim načelima i smirenošću odnosi prema svim Allahovim stvorenjima pa čak i prema neživim tvarima, biljkama i životinjama.

Čak je odstranjivanje onoga što smeta prolaznicima na putu čin vjerovanja, sijanje biljaka ili sadnja sadnica i u trenutcima kada nastupa Sudnji dan su postupci za koje slijedi nagrada. Za dobročinstvo prema životinjskom i biljnom svijetu slijedi nagrada.

Ummet islama je najbolji ummet koji se ikada pojavio jer naređuje dobro a odvraća od zla i vjeruje u Allaha zbog čega i jeste ummet umjerenosti i srednjega puta.

Riječ "ummet" u Kur'anu

To što se Uzvišeni Allah obraća ummetu, tj. ummetu islama u sebi nosi mnogo jezgrovitih značenja: ummet je postojana i stalna egzistencija. Odlika naprednih egzistencija je da imaju stalni duhovni identitet uz svoju ma-

⁵² El-Mu'minun, 96.

⁵³ Hadis bilježe: Ebu Ja'la, Bezzar, Taberani i Bejheki.

terijalnu dimenziju. Ta egzistencija se stalno razvija i taj razvoj nije ograničen na muslimane samo jednog vremena ili određene zemlje već obuhvata cjelokupni islamski ummet u svakom vremenu i na svakom mjestu.

Kur'an upotrebljava riječ ummet u brojnim okolnostima i mnogobrojnim značenjima: *"Ulazite u Džehennem s narodima, sa džinima i ljudima koji su prije vas bili i nestali!" – reći će On. I kad god neki narod uđe, proklinjat će onaj za kojim se u nevjerovanje poveo.*⁵⁴

*Ako im Mi kaznu do roka određenog odgodimo, oni će, sigurno, reći: "Zašto je zadržava?" A onoga dana kad im dođe, neće biti od njih otklonjena i sa svih strana biće okruženi onim čemu su se rugali.*⁵⁵

*I tada, poslije toliko vremena, sjeti se jedan od one dvojice, onaj koji se spasio, i reče: "Ja ću vam protumačiti san, samo me pošaljite!"*⁵⁶

*Ibrahim je bio primjer čestitosti, pokoran Allahu, pravi vjernik, nije druge smatrao Allahu ravnim...*⁵⁷

Uglavnom se pod riječju ummet u ovim ajetima podrazumijeva islamski ummet koji treba da prihvata islamsku dogmu, da radi po njegovim zakonima, da uskladi svoje ponašanje sa njegovim uputama, da napreduje po njegovim smjernicama, da na njemu gradi svoj život i da sve ljude njemu poziva.

Govor Časnog Kur'ana o ummetu podrazumijeva navedena značenja tako da je ta riječ u kur'anskoj upotrebi zaprimila potpuno jasno značenje koje se samo po sebi nameće tako da se um čovjeka ne usmjerava ka drugim područjima i uobičajenim značenjima te riječi u jeziku Arapa. Kur'anska upotreba riječi ummet u obimu svoga značenja razlikuje se od upotrebe riječi narod kod nacionalista ili čak kod učenjaka sociologije. Njegovo značenje je u potpunosti daleko od uskog etničkog, regionalnog ili političkog značenja. To je ustavni izraz ukoliko to smijem ustvrditi ili vjerski izraz onda kada razumijevamo vjeru na osnovu riječi Uzvišenog: *Allahu je prava vjera jedino – islam.*⁵⁸

⁵⁴ El-A'raf, 38.

⁵⁵ Hud, 8.

⁵⁶ Jusuf, 45.

⁵⁷ En-Nahl, 120.

⁵⁸ Alu 'Imran, 19.

To znači da je islam ustav čovječanstva u općem smislu a ne u smislu samo Muhammedove, a.s., vjere.

Islam se u formi zakonodavstva Muhammeda, a.s., razlikuje od nje-mu prethodećih formi nebeskih zakonodavstava (Šerijata) po tome što je od samoga početka svjetska vjera, vjera svih ljudi, milost svim svjetovi-ma. Svi prethodni vjerovjesnici i poslanici bili su poslanici svoga vrema-na, mjesta u kojem su živjeli i poslanici svojih naroda. Muhammeda, a.s., Uzvišeni Allah je sa završnom i potpunom formom vjere poslao svakom čovjeku u svakom vremenu i na svakom mjestu.

Islam je od samog početka svjetska vjera

Iz ove činjenice proizlazi da je njegov ummet, ummet svih vremena ma koliko ona trajala, a ne samo jednoga vremena u kojem je objava stizala. Ummet je svjetski i njemu je dato upravljanje Zemljom, što je potvrđeno dijelom ajeta “Mi smo vas učinili”. Taj ummet je odgovoran što je potvrđeno riječima Uzvišenog da su njegovi pripadnici “svjedoci protiv ostalih ljudi”. Taj ummet ima odgovornost za svoja djela što je potvrđeno riječima “a poslanik će biti protiv vas svjedok”.

Pošto je islam od Muhammeda, s.a.v.s., u stvarnosti svjetska vjera i njegov poslanik mora da bude poslanik čitavoga svijeta: *O Vjerovjesniče, Mi smo te poslali kao svjedoka i kao donosioca radosnih vijesti i kao poslanika koji opominje, da – po Njegovom naređenju – pozivaš k Allahu, i kao svjetiljku koja sija.*⁵⁹ Zbog činjenice da su poslanik i njegov ummet zauvijek povezani i taj ummet je svjetski ummet, što podrazumjeva ummet u formi u kojoj bi on trebao biti a ne onakav kakav jeste u stvari u nekim situacijama i povodima.

Područje govora o značenju riječi *ummet* je veoma široko i ne može stati u granice našeg istraživanja. Zadovoljit ćemo se onim što smo već spomenuli usmjeravajući se na našu osnovnu temu “ummet srednjeg puta”.

⁵⁹ El-Ahzab, 45-46.

Ajeti "božanskog činjenja" u Kur'anu

Čovjek koji civilizacijski promišlja zaustavit će se kod riječi Uzvišenog "Mi smo vas učinili" i pronaći će ajete u kojima se spominju izvedenice riječi *džeale* – učiniti, i uočiti će da se ta riječ sa svojim izvedenicama u Kur'anu spominje u 349 ajeta. Većinom se ta riječ spominje u područjima izražavanja postojanih pravila i postojanih elemenata na kojima je Uzvišeni Allah postavio nebesa i Zemlju putem svoje mudrosti i odmjerenosti. Oni sami po sebi izvode na Pravi put, ali to isto čine i u spoju sa svojim ulogama i ciljevima.

Također nalazimo mnogo ajeta koji su povezani sa čovjekom, njegovim stvaranjem, njegovim ponašanjem, postupcima, pravilima njegovog života, vrijednostima njegovog uma i njegovih osobina, njegovog uspona, aktivitetu, njegovoj predanosti i bogobožnosti, tako da se određeni rezultati pojavljuju kao ishod određenih predradnji. U svemu tome prisutne su zakonitosti Uzvišenog Allaha – Mudrog Stvoritelja, Koji dobro zna svoja stvorenja što čini vidljiv i jasan sustav koji se neće promijeniti.

Riječi Uzvišenoga: *Mi smo vas učinili pravdenom zajednicom srednjega puta* zauzimaju važno i zapaženo mjesto u područjima "božanskoga činjenja" u univezumu. Onaj Koji čini je gospodar svjetova u Čijim rukama je sva vlast, podrška svakome napretku i ulijevanje pouzdanja u moć i pobjedu. To božansko djelovanje predstavlja povjerenje prema sljedbenicima islama, ono mu daje utočište i upravu na Zemlji, priprema ga za njegovu ulogu i pojačava njegovu ambiciju. Ukoliko uzmemo u obzir sve ono što smo razumjeli iz ajeta o "srednjem putu ummeta" shodno onome što smo prethodno pojašnjavali biće nam očita veličina te umjerenosti u stvarnosti, obvezivanju i davanju prednosti. Shodno obimu te umjerenosti muslimani su zavrijedili da budu svjedoci protiv ostalih ljudi sve do kraja svijeta.

Naše civilizacijsko razumijevanje nas usmjerava prema analiziranju ajeta o kojem govorimo uz promišljanje i iznalaženje njegovih darova i značenja. Potrebno je da prostudiramo njegovo mjesto u Kur'anu i okolnosti vremena u kojem je objavljen. Potrebno je proanalizirati samu suru u kojoj se ajet nalazi, njenu historiju i povode njenog objavljivanja.

Radi se o prvom dijelu 143 ajeta sure El-Bekare. Od Sehla b. Sa'da, r.a., prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Svaka stvar ima svoj vrhunac a vrhunac Kur'ana je sura El-Bekare."⁶⁰

Poslanik ju je nazivao "Ez-Zehra", tj. onom koja svijetli. Ahmed i Muslim od Ebu Umame El-Bahilija, r.a., bilježe da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Učite suru El-Bekare, u njenom učenju je blagoslov a njeno izbjegavanje je propast. Ne mogu je podnijeti vračari (sihirbazi)."⁶¹

Možda značaj i položaj sure El-Bekare proizlaze iz njenog očitovanja islamskog vjerovanja i potvrđivanja Muhammedovog, s.a.v.s., zakonodavstva te povezivanja istih sa vjerom Ibrahimovom, a.s., i vjerovanjem u sve Allahove poslanike i vjerovjesnike i pravljenja razlike između islama, kršćanstva i judaizma. Prije ajeta o "srednjem putu ummeta" nalaze se sljedeći ajeti: *Oni govore: "Budite jevreji, odnosno kršćani, i bićete na Pravome putu!" Ti reci: "Ne, mi smo vjere Ibrahimove, koji je ispravno vjerovao; on nije nikoga Allahu ravnim smatrao." Recite: "Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama, i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima, i u ono što je dato Musau i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova; mi ne pravimo nikakve razlike među njima, i mi se samo Njemu pokoravamo." Pa, ako budu vjerovali u ono u što vi vjerujete, na Pravome su putu; a ako glave okrenu, oni su onda samo inadžije i Allah će te, sigurno, od njih zaštititi, jer On sve čuje i sve zna.*⁶²

Nakon toga nalaze se ajeti u kojima su općeniti dokazi jevrejima i kršćanima a potom slijede ajeti o tadašnjoj raspravi o promjeni kible: *Neki ljudi kratke pameti reci će: "Šta ih je odvratilo od kible njihove prema kojoj su se okretali?" Reci: "Allahov je i istok i zapad; On ukazuje na Pravi put onome kome On hoće."*⁶³

Nakon svih tih ajeta slijedi: *I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu (srednjeg puta) da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da poslanik bude protiv vas svjedok.*⁶⁴

⁶⁰ Bilježi ga Taberi, Ibn Hibban i Ibn Merdevejh od Sehla, r.a.

⁶¹ Sažetak tefsira od Sabunija, 7. izdanje, 1402. h.g., Daru-l-Kur'ani-l-Kerim, Bejrut, str. 16.

⁶² El-Bekare, 135-138.

⁶³ El-Bekare, 142.

⁶⁴ El-Bekare, 143.

Ajeti koji slijede navedeni su: *Vidimo Mi kako sa žudnjom bacaš pogled prema nebu, i Mi ćemo, sigurno, učiniti da se okrećeš prema strani koju ti želiš: okreni zato lice svoje prema Časnome hramu, i ma gdje bili, okrenite lica svoja na tu stranu. Oni kojima je data Knjiga, sigurno, znaju da je to istina od Gospodara njihova – a Allah motri na ono što oni rade.*⁶⁵

Tumači Kur'ana su navedene ajete u potpunosti razjasnili prenoseći tumačenja od Poslanika s.a.v.s., njegovih ashaba i tabiina, iz čega je očito da se ummet Muhammeda, s.a.v.s., odlikuje umjerenošću, dobrom, pravednošću i vrlinama, što islamsko zakonodavstvo čini najpotpunijim zakonodavstvom, najboljim životnim načinom i najjasnijim pravcem.⁶⁶

Jedna od mnogobrojnih karakteristika ummeta je njegova vrijednost i prvenstvo u odnosu na druge: *...On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao, u vjeri pretka vašeg Ibrahima. Allah vas je odavno muslimanima nazvao, i u ovom Kur'anu, da bi Poslanik bio svjedok protiv vas, i da biste vi bili svjedoci protiv ostalih ljudi...*⁶⁷

Jedna od počasti ummetu srednjega puta jeste i odabir kible koja je određena nakon Hidžre poslije koje je uslijedio smiraj muslimana u Medini, osnivanje države i vlade. Odatle je krenulo širenje Allahove poruke.

U sažetku Ibn Kesirovog tumačenja Kur'ana stoji: "Poslanik, s.a.v.s., prvobitno je naredio da se muslimani u svojim namazima okreću prema stijeni u svetom hramu u Jerusalemu. Kada je bio u Meki, Poslanik, s.a.v.s., klanjao je pred Kabom prema prostoru između njena dva kraja okrenut Časnom hramu u Jerusalemu. Kada se preselio u Medinu nije bio u stanju da se okreće prema oba hrama, pa mu je Uzvišeni naredio da se okreće prema Časnom hramu u Jerusalemu. Ibn Abbas i većina učenjaka smatraju da je to trajalo više od deset mjeseci. Nakon mnogobrojnih dova i skrušenih obraćanja Poslanika da se okrene prema Kabi, koja je kibla Ibrahima, a.s., uslišeno mu je i naređeno da se muslimani u namazima okreću u pravcu Časnog drevnog hrama u Meki."⁶⁸

⁶⁵ El-Bekare, 144.

⁶⁶ Sažetak tefsira od Ibn Kesira, koji je već ranije spominjan, str. 136.

⁶⁷ El-Hadždž, 78.

⁶⁸ Prethodni izvor, strana 135.

Vrijednost uzrokuje prvenstvo ummeta

Važno nam je da ovdje potvrdimo činjenicu da je Uzvišeni Allah izabrao islamski ummet srednjega puta, s jedne strane, kao i to da taj ummet posjeduje odlike koje mu daju prvenstvo u odnosu na druge po čemu je ovaj poseban i drugačiji.

Uzvišeni je rekao: *A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje.*⁶⁹

*Vi ste narod najbolji od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete.*⁷⁰

Allahova milost koja obuhvata svaku stvar počiva na određenim pravilima a usmjerena je naročito prema onima koji se odlikuju po svojim vrlinama i čine vrijedna djela. Stoga oni zaslužuju počast i prvenstvo među ljudima. O tome Uzvišeni kaže: *...a milost Moja obuhvaća sve; dat ću je onima koji se budu grijeha klonili i zekat davali, i onima koji u dokaze Naše budu vjerovali, onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika, koji neće znati čitati ni pisati, kojeg oni kod sebe, u Tevratu i Indžilu, zapisana nalaze, koji će od njih tražiti da čine dobra djela, a od odvratnih odvrćati ih, koji će im lijepa jela dopustiti, a ružna im zabraniti, koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali osloboditi. Zato će oni koji budu u njega vjerovali, koji ga budu podržavali i pomagali i svjetlo po njemu poslano slijedili – postići ono što budu željeli. Reci: "O ljudi, ja sam svima vama Allahov poslanik, Njegova vlast je na nebesima i na Zemlji; nema drugog boga osim Njega, On život i smrt daje, i zato vjerujte u Allaha i Poslanika Njegova, vjerovjesnika, koji ne zna čitati ni pisati, koji vjeruje u Allaha i riječi Njegove; njega slijedite – da biste na Pravome putu bili!"*⁷¹

Ta umjerenost i svjedočenje protiv ljudi koje iz toga proizlazi, prema našem mišljenju, obuhvata cjeloupan život u svim njegovim fazama: dunjaluk, zagrobni život i drugi svijet. Umjerenost na ovom svijetu proteže se sve do Sudnjega dana.

⁶⁹ El-En'am, 124.

⁷⁰ Alu 'Imran, 110.

⁷¹ El-A'raf, 156-158.

Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi se da je rekao: "Ja i moj ummet ćemo na Sudnjem danu biti na vrhu i gledati na ostala stvorenja. Neće biti nikoga od ljudi da neće željeti biti među nama. Nema ni jednog vjerovjesnika kojeg je njegov narod u laž utjerivao a da mu mi nećemo svjedočiti da im je objavu od svoga Uzvišenog Gospodara prenio."⁷²

Pored toga treba da počnemo sa svjedočenjem na ovome svijetu time što će se ummet okтити najljepšim karakterom i osobinama koje su urođene i stečene putem moralnih vrednota po kojima se prepoznaje odabrana čistoća ummeta među drugim narodima. Nije logično da svjedok zaostaje iza onoga protiv kojega svjedoči.

Civilizacijska umjerenost

Umjerenost islama formira se počevši od civilizacijske umjerenosti i svjedočenja ummeta islama protiv ljudi na ovome svijetu prije njegovoga svjedočenja na drugom svijetu. To se postiže uzoritošću u životu – znanjem, razumijevanjem i ponašanjem te putem ravnoteže između pravde, emocija i razuma, duhovnosti i materijalnosti, društvenosti i pojedinačnosti, prinude i izbora, slobode i prisile. Umjerenost je model darovan čitavom čovječanstvu na koji se poziva a na njega se ne prisiljava, shodno riječima Uzvišenog: *U vjeru nema prisile, Pravi put se jasno razlikuje od zablude...*⁷³

Umjerenost geografskog položaja

Uzvišeni Mudri i Sveznajući Allah odredio je da se umjerenost ovoga ummeta može odnositi na sva geografska područja. Ona je ponikla na području prvobitne domovine poslanstva koja se odlikuje umjerenom, podesnom i podnošljivom klimom a ne u područjima vulkana niti područjima podložnim zemljotresima, niti u vlažnim ekvatorijalnim područjima ili hladnim polarnim krajevima nemilosrdne klime koja sprečava aktivnosti čovjeka i civilizacijsku izgradnju.

Prvobitna domovina islama i mjesto gdje se je spuštala objava nalazi se u geografskoj sredini svijeta na kojoj se spajaju "strane svijeta" i konti-

⁷² Bilježi ga Ibn Merdevejh od Džabira b. Abdillaha, r.a.

⁷³ El-Bekare, 256.

menti. To je kopneno područje okruženo pomorskim putevima otvorenim prema čitavom svijetu a smješteno je u sredini između istoka i zapada, sjevera i juga. To je tačka na kojoj se spajaju Afrika, Azija, Evropa predstavljajući kopneni most među pomorskim putevima. Nespajanje voda sjevera i juga je uzrok što je Arabijski poluotok bio područje na kojem su se mijenjala sredstva prijevoza, što je Arapima odredilo ne samo ulogu posrednika već, po volji Uzvišenog, nositelja vječne poslanice upućene cjelokupnom čovječanstvu jer je islam objavljen na njihovoj zemlji a Poslanik je bio jedan od njih. Allah zna gdje će i kome će spustiti Svoju objavu.

Dr. Sulejman Hazin navodi sljedeću činjenicu: “Mudrost Uzvišenoga da islam objavi u geografskoj sredini svijeta istovjetna je sa mudrošću davanja povjerenja i odgovornosti ummetu srednjega puta – sredine.”⁷⁴

Od Sredozemnog mora počinju pomorski putevi prema sjevernim morima a na Crvenom moru su pristaništa i iz Arabijskog zaljeva polaze prijevozna sredstva prema južnim morima. Zbog svega navedenoga je Arabijski poluotok – koji je kolijevka islama – geografski centar svijeta. Upravo će taj središnji geografski položaj biti osnova za saradnju i razmjenu koju će ljudi sa ovih područja inicirati među ljudima sa različitih područja svijeta.

Utjecaj srednjeg položaja na širenje islama

Iz tog središnjeg područja Zemlje islam se u istoj mjeri kopnom i morem proširio na istok i zapad, sjever i jug. Nadam se da možemo uvidjeti da je jedan od jakih činilaca u širenju islama upravo geografski položaj Arabijskog poluotoka i lakoća putovanja putem kopnenih prevlaka i prolaza s jedne i pomorskih puteva i zaljeva s druge strane. Te geografske okolnosti nisu bile samo činilac koji je ostavio velik trag na život ljudi toga kraja već je to bio i činilac povezivanja strana islamskog svijeta tako da skupine muslimana čak i iz udaljenih krajeva jugoistočne Azije, naprimjer, nisu bili u svome životu, kulturi i historiji izolovani od kolijevke islama u trgovini, putu na hadž, preseljenjima i održavanju rodbinskih veza. Zbog toga je postojala međusobna živa, civilizacijska i opća povezanost među

⁷⁴ Zbornik sa 2. Konferencije centra za islamska istraživanja u Kairu, str. 328.

muslimanima različitih krajeva svijeta. To je bilo aktuelno čak i u vremenima kada nije bilo nikakve političke ili ekonomske povezanosti među njima. Stoga je međusobni utjecaj među muslimanima postao dio islamskog civilizacijskog identiteta kroz vijekove.⁷⁵

Potrebno je da ovdje kratko zastanemo i promislimo o onome što su nedavno otkrili neki muslimanski učenjaci. Naime nakon studija i istraživanja oni su ustvrdili da je Meka, tačnije časni hram u Meki, koji se nalazi u njenom središtu, geografski centar zemljine kugle. U tome je znak, pouka i uputa za one koji razumiju.⁷⁶

Islamski ummet je stupio na scenu u središtu historije. Naime čovječanstvo se na svome dugom putu kretalo prema napredovanju i usavršavanju ponekad i uz spoticanja. Nakon kolektivnih iskustava naroda i uzastopnog slanja vjerovjesnika i poslanika, generacije su jedna drugoj prenosile različite darove, što predstavlja nagomilano naslijeđe čovječanstva na taj način što svako vrijeme uzima vrijednosti iz prethodnog i na njih nadodaje nove vrijednosti ostavljajući ih u naslijeđe budućim naraštajima.

Sva prethodna vjerovjesništva tokom povijesti bila su stanice upute, dobra, pročišćenja, potvrde i upotpunjenja sve do poslanja Muhammeda, s.a.v.s., koji je donositelj konačne forme islama i kao takav on predstavlja posljednju stanicu, što ne podrazumijeva zastoj i stagnaciju, već zahtijeva dugotrajno i časno zalaganje i trud u ostvarenju civilizacijskih ciljeva čovječanstva.

Islam nastoji da prethodne forme nebeskih religija koje je zatekao pročisti od nedostataka, ispravi izobličavanja u dogmi koja su se tokom povijesti nakupljala, udalji iz njih krivotvorenja i vrati ih na njihove izvore i originalne oblike, ispravi nepravde koje su im nanijeli njihovi zalutali sljedbenici putem krivotvorenja njihovih istina, jer su sve one u svome ishodištu i izvoru Allahove vjere upućene narodima u njihovim vremenima i mjestima njihovog boravka. Stoga je potrebno ljude upoznati sa činjeničnim stanjem tih religija da bi se uzdigla Muhammedova, s.a.v.s.,

⁷⁵ Prethodni izvor, str. 379.

⁷⁶ O ovome je napisana posebna knjiga koja je distribuirana u okviru islamskog kongresa u područjima znanosti i tehnologije kojeg je ugostio tadašnji Univerzitet u Rijadu a danas Univerzitet kralj Saud.

vjera s kojom je poslan i čiji je zadatak da potvrdi prethodne objave koje svojim položajem i ulogom nadvisuje.

Tako je islamski ummet srednjega puta odgovoran za pokazivanje prethodnih nebeskih objava u njihovoj stvarnoj formi, što je pomoć prethodnim poslanicima, a.s., i svedočenje pred sudom povijesti. Uzvišeni je to učinio važnim dijelom velikog emaneta koji je islamski ummet ponio.

Umjerenost u vremenu

Islam u svom završnom obliku nije došao na kraju životnog doba Zemlje i na kraju vremena, kada je civilizacijski razvoj na svome zalasku. Doktor Mustafa Abdu-l-Vahid o tome kaže: "Životni vijek koji je čovječanstvu preostao nakon dolaska islama je vijek u kojem se očitovala uloga društva u životu čovjeka kada je čovječanstvo već iskoračilo iz okrilja plemena u okrilje društva i države. Upravo je društvo sa svojim sistemima, pravcima i vezama čekalo uputu sa neba i bilo u potrebi za riječima istine koje će mu osvijetliti put i otkloniti duhovno sljepilo i moralni nered."⁷⁷

Islam nije zapostavio vjerovanja prethodnih poslanika, nego ih je pokazao u njihovom istinskom obliku i prihvatio njihovu najveću istinu a to je jednoća Uzvišenog Allaha. Islam je to vjerovanje učvrstio i postavio na postojane božanske temelje. Također je prihvatio i ustav Stvoritelja, koji je namjenjen Njegovim stvorenjima. Konačna forma islama Muhammedovog, a.s., poslanstva nadvisila je sve svoje ranije forme. Uzvišeni je tu vjeru upotpunio putem slanja objave pečatu vjerovjesnika i poslanika svim ljudima koji je učvrstio temelje vjerovanja i postavio novo zakonodavstvo koje je u duhu nastupajućih vremena.

Što se tiče obaveza, islam ih je uskladio sa ljudskim napretkom i one proistječu iz vječnih i čistih izvora. One ne zastarjevaju s prolaskom vremena, ne zamućuju se putem različitih pravnih škola, niti se mijenjaju njihova poimanja među ljudima iz dana u dan. Obaveze izviru iz časnog Kur'ana koji je zapisan na Ploči pomno čuvanoj (*Levhi-mahfuz*), koju čuva Silni i Uzvišeni Allah.

⁷⁷ *Islamsko društvo, ciljevi, temelji i njegove karakteristike u svjetlu Kur'ana i sunneta*, Mektebetu-l-emel, Kuvajt, str. 22-23.

Umjerenost završnog oblika islama (nakon Muhammedovog a.s. poslanstva) počiva na njegovim izuzetnim civilizacijskim osobnostima, što je i najznačajniji faktor njegove snage i što mu daje odgovornost suočenja sa falsifikatorima prethodnih nebeskih religija kao i baštinicima idolopokloničkih ili izmišljenih vjerovanja u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti. Ta činjenica islamskom mišljenju daje neprestanu snagu i aktivitet koji su u usponu. U tome je, ustvari, tajna koja pravi razliku između islamske i drugih civilizacija. Islamska civilizacija je u usponu u vremenima procvata a ona miruje u kriznim vremenima čekajući povoljnu atmosferu za novi i kvalitetniji uspon.

Svjedočenje o ljudskoj emotivnoj odgovornosti

Umjerenost islama očitovala se u brojnim područjima: svjetopogledu, vjerovanju, osjećanjima i razmišljanjima, organizaciji i uređenju, vezama i komunikacijama, u vremenu i prostoru. To su osnove konačne forme islama i odgovornosti koju nose njegovi sljedbenici provodeći tako civilizacijsku misiju a povodeći se upravo za umjerenošću sa svim njenim značenjima. Uzvišeni je rekao: *Da biste bili svjedoci protiv ostalih ljudi...*⁷⁸

Svjedočenje podrazumijeva opću ljudsku odgovornost, što je vid pozivanja na dobro i odvratanja od zla koje je izraz odazivanja na civilizacijsku obavezu koja izvire sama po sebi iz budnoga srca i savjesti.

Islam je to svjedočenje učinio emotivnom odgovornošću u kojoj su elementi obaveznosti i počasti. Polazna tačka tog svjedočenja jeste ljudska sreća i spas. Ono u čovjeku budi samokritičnost i vlada nad njim pomoću mnogobrojnih pozitivnih i negativnih tendencija ukazujući mu na posljedice djela da bi strana dobra nadvaladala stranu zla. Brojne su posljedice toga koje navode na važnost uzvišenih vrijednosti: *I tako mi duše i Onoga koji je stvorio pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini, uspjeće samo onaj ko je očisti, a biće izgubljen onaj ko je na stranputicu odvodi!*⁷⁹

Potom je čovjek sa srcem, umom i savješću koja mu je darovana učinjen sudijom na tom poprištu: *...sam čovjek će protiv sebe svjedočiti, uzalud*

⁷⁸ El-Bekare, 143.

⁷⁹ Eš-Šems, 7-10.

će mu biti što će opravdanja svoja iznositi.⁸⁰ Čovjeku je ukazano i potvrđeno da će za svoja djela na koncu odgovarati te da su njegova djela registrirana u knjizi: *I Knjiga će biti postavljena i vidjećete grješnike prestravljene zbog onog što je u njoj. "Teško nama!" – govoriće – "kakva je ovo knjiga, ni mali ni veliki grijeh nije propustila, sve je nabrojala!" – i naći će upisano ono što su radili. Gospodar tvoj neće nikome nepravdu učiniti.*⁸¹ Na dan konačnoga suda će biti presuđeno u korist ili protiv čovjeka: *Čitaj knjigu svoju, dosta ti je danas što ćeš svoj račun polagati.*⁸²

Svjedočenje pripadnika ummeta islama protiv drugih ljudi nije nametnuta niti prisilna odgovornost, već je to odgovornost zdravog dobrovoljnog obvezivanja koje predstavlja počast za čovjeka. Ona ipak nije slučajna niti stihijska, već je praćena i planirana od Uzvišenoga i Milostivoga: *Da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok... Sve to i prije i poslije nadgleda Uzvišeni Allah: Allah je svemu svjedok.*⁸³

Tako se svjedočenje niže jedno iza drugoga namećući vladavinu istine i traganje za njom što počinje od savjesti a završava sa društvom. Čovjeku je sudija u njegovu korist ili protiv njega upravo Allahov Poslanik, s.a.v.s., za vrijeme njegovoga života, dok mu se nakon Poslanikove, s.a.v.s., smrti sudi na osnovu propisa Kur'ana i sunneta. Sve se završava putem nagrade ili kazne na drugom svijetu nakon što je čovjek u okvirima Allahovog sveznanja završio svoj dunjalučki život. Posljedice djela će biti u suglasju sa samim činovima a biti će to sreća ili nesreća na oba svijeta.

Umjerenost i svjedočenje ummeta islama nalaže da islam sa svojim – Muhamedovim, a.s., zakonodavstvom bude elemenat povezivanja među ljudima, prethodnih sa budućim naraštajima i veza među različitim grupacijama ljudi koji žive zajedno u jednom vremenu i onda kada su različiti po svojim mentalitetima i po mjestima u kojima žive.

Islamki ekonomski sistem i način života koji nalaže treba da bude u suglasju sa svakodnevnim životom. Traženje opskrbe od čega se ne može

⁸⁰ El-Kijame, 14-15.

⁸¹ El-Kehf, 49.

⁸² El-Isra', 14.

⁸³ En-Nisa', 33.

pobjeći počiva na osnovi koja je protkana prirodom i ulogom islama u povezivanju ljudi u materijalnom i duhovnom smislu.

Umjerenost islamskog ekonomskog sistema

Umjerenost islama očituje se i u njegovom ekonomskom sistemu koji je postavljen na ljudske i uzorne osnove i u teoriji i praksi, istraživanju, primjeni, takmičenju u dobru i saradnji na putu dobra uz iskrenost, toleranciju, samilost, saradnju i razmjenu među ljudima.

Polazna tačka islama u uspostavi ekonomskog sistema jeste ista ona sa koje polaze svi njegovi segmenti i temelji a to je "božanstvenost" koja podrazumjeva da svi oni izvire iz božanskih izvora i da je Allahova kontrola u svemu sveprisutna. Stoga je imetak u islamskom poimanju sredstvo za zadobijanje uzvišenijih ciljeva od same materije i sredstvo koje vodi do cilja udaljenijeg od krhotina ovoga svijeta. Islam poštuje pravo na privatno vlasništvo, međutim kao preduvjet njegove zakonitosti postavlja njegovo korištenje na ispravan način koje neće narušiti prava drugih ljudi niti biti u suprotnosti sa interesom zajednice. Islam u svim situacijama podstiče čovjeka na udjeljivanje imovine ljudima radi zadobijanja zadovoljstva Allahovog. Imovini je data njena prirodna uloga pa se stoga smatra snagom a njeno trošenje se smatra društvenom obavezom koja se ogleda u racionalnom trošenju na putu otklanjanja teškoća i ostvarivanja potreba i zadobijanja lijepih stvari.

Upućuje se prijekor i prijetnja onima koji gomilaju imetak ne izvršavajući svoje obaveze proklamujući da "onaj ko nudi robu imat će nafaku, a onaj ko drži monopol je proklet".⁸⁴

Islam je učinio da pravo "bejtul-mala", u koji se ubire zekat, bude prioritelnije u odnosu na pravo privatnog vlasništva, tako da vladar ima pravo da iz imetka ljudi uzme jedan dio u vremenima općih teškoća i oskudice, opasnosti po narod ili nekih drugih društvenih nužnosti, ali pravedno i razumno od svakoga u skladu sa njegovim materijalnim mogućnostima.

⁸⁴ Hadis bilježi Ibn Madže.

Islam je uspostavio slobodnu trgovinu u kojoj nema štete niti grijeha. Hrabrio je ljude da se njome bave smatrajući je jednim od najvažnijih temelja ekonomije nakon što ju je obojio bojama čovječnosti i morala.

Trgovina je, ustvari, jedno društveno i civilizacijsko nastojanje uz veoma važnu dimenziju načina stjecanja opskrbe. Ona podrazumijeva saradnju i razmjenu, povezivanje i uzastopnu vezu među članovima jednoga društva i između njegovih različitih slojeva, s jedne, i država, regiona i naroda s druge strane. Ona podrazumijeva saradnju, razmjenu između različitih talenata, sposobnosti, proizvoda i specijalnosti. Trgovina sama po sebi ostvaruje civilizacijsko uzdizanje i ona je sredstvo međusobnog upoznavanja i prilika za razmjenu ideja i informacija. Ukoliko se ona obavlja na primjeren način u moralnoj atmosferi, onda je ona izraz umjerenosti islama. Trgovina je uz svoju ekonomsku ulogu imala veliki utjecaj na širenje islama, nekada na indirektan a nekada na smišljen i mudar način putem lijepe i ljubazne riječi i lijepog primjera te najboljeg uzora u mnogobrojnim prilikama.

Srca ljudi su sa više ili manje emocija iščekivala islamsku poruku i otkrovenje njegovih istina nakon čega bi prosuđivala o njegovoj vrijednosti. Trgovina je bila podesna za otvaranje srca ljudi prema islamu i njegovom prihvatanju, naročito kada je primijećen njegov pravac koji je nalagao čišćenje trgovine od primjesa monopola, bespravne eksploatacije, varanja, pohlepe i iskorištavanja potreba ljudi u teškim vremenima. Islamsko potpuno odbijanje kamatnog poslovanja i njegovo podsticanje na kreiranje duha međusobnog pomaganja ljudi putem poslovnih procesa koje je propisao poput: navodnjavanja, zemljoradnje, proizvodnje i drugih procesa kao i podsticaj na davanje beskamatnih zajmova bili su najvažnija sredstva za uspostavljanje odnosa prožetog međusobnom ljubavi među muslimanima u jednoj zemlji ili različitim međusobno udaljenim zemljama. Tim putem uspostavljao se i dobar odnos između muslimana i nemuslimana sa kojima su muslimani poslovno saradivali u formi koja je uspostavljala čvrste veze na najvišem stupnju čovječnosti. Takav način poslovanja davao je najsvjetliju sliku islamske civilizacije i zajednički pečat njenim pojedincima i narodima.

Umjerenost (srednji put) islama u svjetlu civilizacijskog razumijevanja

Vrhunac govora o ovoj temi predstavlja govor o umjerenosti islama u svjetlu civilizacijskog razumijevanja, jer ako ga dobro obuhvatimo na sveobuhvatan civilizacijski način a potom proanaliziramo njegove pojedinosti zaključit ćemo da umjerenost islama obuhvata cjelokupan život sa svim njegovim elementima i značenjima. Ta umjerenost ostavlja svoje tragove na dušu istinskog muslimana koji će uz nju uvijek osjećati Allahovu snagu, s jedne, i skromnost iskazanu prema Njemu i prema Njegovim robovima kao i odgovornost pred Njim s druge strane.

Tako umjerenost ostavlja utjecaj i na cjelokupan islamski ummet, koji je ponosan i blag u nošenju svoga emaneta na način koji će omogućiti širenje i procvat njegove civilizacije. I ne samo to nego ta umjerenost islama predstavlja osovinu cjelokupnoga čovječanstva koja objedinjuje talente, mogućnosti i vještine iz kojih proizlaze najljepše posljedice i nagrade čija je uloga ostvarenje opće dobrobiti čitavome svijetu.

Tako su njene karakteristike dobile svoju puninu i mnogostruku vrijednost iz koje izvire njena originalnost u ljudskom postojanju i odgovornost islamskog ummeta u vođenju čovječanstva, što je uputa, blagodat i milost svim svjetovima.

Sve navedeno odnosi se na ovosvjetski život i ljudski civilizacijski aktivitet u javnom svijetu na Zemlji, gdje će čovjek "srednjega puta" moći i morati spoznati sve zakonitosti univerzuma i studiozno proučiti sve oblike postojanja u mnogobrojnim segmentima. To će postići putem upoznavanja sa svim naukama u mnogobrojnim područjima i specijalnostima gdje će otkrivati mudrost i znanje, opseg njene snage i načine njenog ispravnog korištenja da bi bio dostojan da ide Pravim putem sa namjerom da zadobije najbolje i najkvalitetnije plodove koje najviše koriste ljudima, uzrokujući zadovoljstvo Uzvišenog, Njegovu nagradu i uzvišeni položaj na Sudnjem danu.

Postoji i nevidljivi svijet na koji se proteže "svjedočenje ummeta srednjega puta" a odnosi se na vjerovjesnike i poslanike na način koji je opisan u vjerodostojnim hadisima Allahovog Poslanika u što bespogovorno vjerujemo.

Ostalo je da kažemo posljednje riječi u vezi sa umjerenošću islama, onome što je čini obaveznim u svjetlu civilizacijskog razumijevanja te načina ponašanja i života koji u nama budi odgovornost za sebe, naš ummet i cjelokupnu ljudsku porodicu na Zemlji.

Svijet preživljava, tačnije pati i trpi nevolje savremene civilizacijske materijalne krize koja je veoma opasna. Mi živimo u sredini toga uragana koji nas pogađa sa sjevera i juga a odvlači nas od naše razborite umjerenosti ka neravnoteži prema kojoj su posrnuli savremeni narodi civilizacije tehnike i industrije putem kojih su uz svoje rakete dosegli zvijezde, osvajali planete i svemirska prostranstva, s jedne, a padali na planeti Zemlji u provalije ljudske propasti s druge strane, unižavajući se do najnižih nizina ispod kojih ne padaju ni životinje, iako su životinje vođene zakonitostima svoje strasti i nisu u stanju preći njene granice i izvući se iz njenih okvira. Ljudi našega vremena koji su izašli iz okvira vjere i morala su veliki znalci zloupotrebe razuma i upotrebe ponižavajućih sredstava uništenja, otimanja, terora, i razaranja ljudi, tako da se nesreća zaoštava a iskušenja uopćavaju. Primjer za to je seksualna nastranost ljudi koja opstruira zdravu spoznaju čovjeka i od njega odstranjuje ljudske skrupule čime se negira i sa čime nestaje život.

Civilizacijsko ponašanje u vezi sa čovjekom općenito u normalnim prirodnom okolnostima jeste dio njegove društvene odgovornosti i dostojnosti njegove osobe. Civilizacijsko ponašanje u vezi sa čovjekom islama i srednjeg puta jeste posebna obaveza i odgovornost bez koje ne samo da nema ponosa, prvenstva i svjedočenja pripadnika ummeta nego nema spasa.

Što se tiče civilizacijskog ponašanja u krizama, nevoljama, tminama koje prijete cjelokupnom čovječanstvu, islamski ummet je na neki način dio toga jer pada pod određeni nivo utjecaja tih kriza koje pogađaju čovječanstvo bez obzira na to što je odgovoran za čovječanstvo. Odgovornost ummeta islama u tim vremenima pojačava se tako da postaje neizostavna obaveza zbog kontinuiteta života čovječanstva, čuvanja njegovih pojedinaca i spasa ljudskoga postojanja i smisla čovjekovog života. Ako je ta odgovornost neizostavna obaveza svakog čovjeka i jedan od elemenata njegovog karaktera, ona je u vezi sa čovjekom u islamu kao pripadnikom ummeta srednjeg puta te je Allahov emanet i sveta dužnost.

Čovjekova veza sa svjetovima

Umjerenost islamskog ummeta kao rezultat božanskog čina je u suglasju sa ravnotežom univerzuma i njegovim zakonitostima i postojanim osnovama na kojima voljom Uzvišenog Allaha počivaju nebesa i Zemlja. Upravo je umjerenost islamskog ummeta u svojoj cjelokupnosti najvažnija osnova ravnoteže Zemlje i univerzuma. Zašto? Zato što je Allah čitavu Zemlju potčinio čovjeku, kojeg je učinio namjesnikom i vladarom na njoj. Ukoliko se čovjek ogriješi o to namjesništvo i ne bude ga sprovodio onako kako je to Uzvišeni naložio, sve na Zemlji će se poremetiti i pokvariti: *I dajte vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji, sve je od Njega. To su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.*⁸⁵

O čemu razmišljaju ti ljudi? Mnogo je jasnih ajeta koji daju odgovor na postavljeno pitanje. Međutim dovoljno je da pogledamo suru El-Džasije od njenog početka do prethodno citiranoga ajeta pa da uvidimo povezanost čovjeka sa svjetovima kao i naročitoj vezi umjerenosti čovjeka – pripadnika ummeta, koji je svjedok protiv ostalih ljudi na dunjaluku i ahiretu sa ravnotežom univerzuma. Ta veza će ljude koji razmišljaju potaknuti na pokret i aktivitet u izgradnji planete i uspostavi istinske i idealne civilizacije na njoj. Ako se to ne desi, teško neposlušnom čovjeku: *Teško svakom lašcu, velikom grješniku! On čuje Allahove riječi kada mu se kazuju, pa opet ostaje ohol kao da ih čuo nije – njemu patnju neizdrživu navijesti!*⁸⁶

Konačno odredište takvoga čovjeka je bolna i sramotna patnja u džehennemskoj vatri, u kojoj ga neće spasiti ono što je posjedovao na ovome svijetu: tehnika, izumi, niti oružja rata i napada jer se odrekao i odstupio od božanskoga puta koji vodi do upute, vjerovanja i božanskih zakona. Takav čovjek će na sebe navući veliku nesreću na ovom i na budućem svijetu i bolnu patnju. Uzvišeni Allah je rekao: *Ha Mim. Knjigu objavljuje Allah, Silni i Mudri! Na nebesima i na Zemlji, zaista, postoje dokazi za one koji vjeruju; i stvaranje vas i životinja koje je razasuo dokazi su za ljude koji su čvrsto uvjereni; i smjena noći i dana i kiša, koju Allah s*

⁸⁵ El-Džasije, 13.

⁸⁶ El-Džasije, 7-8.

neba spušta da pomoću nje zemlju, nakon mrtvila njezina, oživi i promjena vjetrova – dokazi su za ljude koji imaju pameti. To su Allahovi dokazi koje ti kao istinu navodimo pa u koje će – ako ne u Allahove riječi i dokaze Njegove oni vjerovati? Teško svakom lašcu, velikom grješniku! On čuje Allahove riječi kada mu se kazuju, pa opet ostaje ohol kao da ih čuo nije – njemu patnju neizdrživu navijesti! A kad sazna za neke Naše ajete, on im se ruga. Takve ponižavajuća patnja čeka. Pred njima je Džehennem, i ni od kakve koristi im neće biti ono što su stekli, ni kumiri koje su, pored Allaha, prihvatili; njih čeka muka golema. Ovaj Kur'an je prava uputa, a one koji ne vjeruju u dokaze Gospodara svoga čeka patnja nesnosna. Allah vam daje da se morem koristite da bi lađe, voljom Njegovom, po njemu plovile, da biste mogli tražiti blagodati Njegove i da biste bili zahvalni. I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji, sve je od Njega. To su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.⁸⁷

Nakon citiranja ovih predivnih ajeta “ljudima koji razmišljaju” Uzvišeni i Sveznajući Allah nas usmjerava ka izgradnji civilizacije umjerenosti i sredine koja će spasiti čovječanstvo od propasti čiji su nositelji narodi koji pretjeruju. Ti spasioci čovječanstva su vladari Allahovih stvorenja na Zemlji, oni su samilosni i ljudi koji opraštaju i nisu nasilnici niti osvjetnici. Oni su uspostavljajući pravdu postali svjedoci: *Reci: “Svako postupa po svom nahođenju, a samo Gospodar vaš zna ko je na Pravome putu.”⁸⁸*

Svaki čovjek će biti nagrađen sukladno svojim djelima: *Ko čini dobro, u svoju korist čini, a ko radi zlo, na svoju štetu radi. – A Gospodar tvoj nije nepravedan prema robovima Svojim.⁸⁹*

Nakon svega svi ljudi će se neminovno vratiti Allahu na drugom svijetu.

Prva osnova i temeljni faktor činjenice da je islamski ummet svjedok protiv drugih ljudi izvire iz njegove primjene principa umjerenosti u životu i prihvatanja i primjene Allahovog ustava na sebe i na sve svjetove. U hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kaže se: “Vi ste Allahovi svjedoci

⁸⁷ El-Džasije, 1-13.

⁸⁸ El-Isra', 84.

⁸⁹ Fussilet, 46.

na Zemlji.” Sve nam to postaje potpuno jasno čitanjem riječi Uzvišenog: *Oni koji budu strpljivi, i istinoljubivi, i Allahu poslušni, i oni koji budu milostinju udjeljivali, i koji se budu u posljednjim satima noći za oprost molili. Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega – a i meleki i učeni – i da On postupa pravedno. – Nema boga osim Njega, Silnog i Mudrog! Allahu je prava vjera jedino – islam. A podvojili su se oni kojima je data Knjiga baš onda kada im je došlo saznanje, i to iz međusobne zavisti. A sa onima koji u Allahove riječi ne budu vjerovali Allah će se brzo obračunati.*⁹⁰

Čovječanstvo današnjice se nakon svjetskih ratova i krševitih prepreka koje se neprestano pojavljuju suočava sa alternativama nestanka ili opstanka u sjeni civilizacijske raketne i atomske nadmoći sa dva njegova ideološka krila – kapitalizmom i komunizmom. Umrijet će onaj ko umre od njihovih žrtava smrvljen i napaćen. Živjet će onaj ko ostane u životu nesretan, zabrinut i rasturen... Koliko će iz svega toga nastati pobuna protiv sebe, odbacivanja života putem samoubistva i ovisnosti o drogama i drugim upropaštavajućim sredstvima? Koliko će nesreća, gubitaka, primitivizma, divljaštva, straha i gadosti iz svega toga nastati? Koliko će se zločina i ružnih stvari zbog toga desiti?

Ni jedan čovjek ne može ostati nijem i nepokretan pored te nesretne stvarnosti. Kako će to moći čovjek koji pripada ummetu srednjega puta sa ogromnom odgovornošću pred Uzvišenim Allahom Gospodarom svih svjetova? Ne preostaje mu ništa drugo nego da nikada ne zaboravi svoju odgovornost za sebe, svoj ummet i cjelokupno čovječanstvo i da bude snažan i jak u otklanjanju opasnosti i spašavanju ljudi od potopa sa kojim se suočavaju.

*Umjerenost islama ostvaruje čovjekovo
namjesništvo na Zemlji i spašava čovječanstvo*

Ukoliko ne primjenjujemo principe umjerenosti i sredine i mi i čovječanstvo smo na rubovima svojevrsnog požara. Ukoliko nismo svjesni onoga što Uzvišeni Allah želi s nama i od nas s dubokom sviješću, iskreno i postojano, ukoliko nismo čvrsto usmjereni prema primjeni principa umjerenosti

⁹⁰ Alu 'Imran, 17-19.

sti i njihovom ostvarenju u životu putem postojanog činjenja i zalaganja, onda smo pokvarili svoje namjesništvo na Zemlji, uništili našu dostojnost, ostali lišeni naše umjerenosti i uskraćeni smo za svjedočenje protiv drugih ljudi. To je nešto čemu streme Allahovi i naši neprijatelji. Međutim Uzvišeni kaže: *Oni žele utrnuti Allahovo svjetlo ustima svojim, a Allah će učiniti da svjetla Njegova uvijek bude, makar krivo bilo nevjernicima.*⁹¹

*On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom da bi je izdigao iznad ostalih vjera, makar ne bilo po volji mnogobošcima.*⁹²

Uzvišeni Allah nas je svojom dobrotom uputio na put spasa: *U Allaha i Poslanika Njegova vjerujte i imecima svojim i životima svojim na Allahovu putu se borite – to vam je, da znate, bolje...*⁹³

Neminovan rezultat je u sljedećem: *A daće vam i drugu blagodat koju jedva čekate; Allahovu pomoć i skorou pobjedu! Zato obraduj radosnom viješću vjernike!*⁹⁴

*O vjernici, pomozite Allahovu vjeru, kao što su učenici rekli: “Mi ćemo pomoći Allahovu vjeru!” – kad ih je Isa, sin Merjemin, upitao: “Hoćete li me pomoći Allaha radi?” I neki od sinova Israilovih su povjerovali, a drugi nisu, pa smo Mi one koji su povjerovali – protiv neprijatelja njihova pomogli, i oni su pobijedili.*⁹⁵

*I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok.*⁹⁶

(Preveo: Ahmed HATUNIĆ)

⁹¹ Es-Saff, 8.

⁹² Et-Tevebe, 33.

⁹³ Es-Saff, 11.

⁹⁴ Es-Saff, 13.

⁹⁵ Es-Saff, 14.

⁹⁶ El-Bekare, 143.